

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2011

Ľubica Tkáčiková

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

FAKTORY SOCIÁLNEJ ZMENY

Diplomová práca

Študijný program: Sociológia

Školiace pracovisko: Katedra sociológie

Školiteľ: PhDr. Anna Križanová, CSc.

Nitra 2011

Bc. Ľubica Tkáčiková

Pod'akovanie:

Touto cestou by som sa chcela poďakovať pani PhDr. Anne Križanovej, CSc. za odborné a cenné rady, konzultácie a pripomienky, ktoré mi pomohli pri vypracovaní diplomovej práce.

ABSTRAKT

TKÁČIKOVÁ, Ľubica: *Faktory sociálnej zmeny*. [Diplomová práca] / Ľubica Tkáčiková. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra sociológie. – Školiteľ: PhDr. Anna Križanová, Csc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister sociológie. Nitra: FF UKF, 2011. 102s.

Práca je orientovaná teoreticko-empiricky a je zameraná na popísanie zmien, ktoré má za následok nástup nových technológií v živote účastníkov výskumu, ktorých tvorili obyvatelia Nitrianskeho kraja vo veku nad 50 rokov. Práca pozostáva z dvoch častí, z teoretickej a z empirickej. Teoretická časť je rozdelená na štyri kapitoly. Prvá kapitola pozostáva z štyroch podkapitol, v ktorých sú vysvetlené základné pojmy týkajúce sa sociálnej zmeny, ktoré sú v práci podstatné. V druhej kapitole sa venujeme technológiám ako faktoru, ktorý spôsobuje zmenu v spoločnosti, táto kapitola sa skladá z piatich podkapitol, kde sú zmeny konkrétnejšie popísané. Tretia kapitola je venovaná ekonomike ako faktoru sociálnej zmeny, pozostáva z troch podkapitol. Štvrtá kapitola je venovaná kultúre ako faktoru sociálnej zmeny. V práci je poukázane na prepojenosť faktorov, ktoré boli v práci využité. Empirická časť práce je venovaná kvalitatívnemu výskumu, ktorý skúmal prostredníctvom rozhovorov k akým zmenám došlo v živote účastníkov výskumu v priebehu ich života od nástupu do práce a od začiatku zakladania si vlastnej domácnosti.

Kľúčové slová: sociálna zmena, technológie ako faktor sociálnej zmeny, ekonomika ako faktor sociálnej zmeny, kultúra ako faktor sociálnej zmeny,

ABSTRACT

TKÁČIKOVÁ, Ľubica: Factors of social changes. [Master thesis] / Ľubica Tkáčiková. – University Constantine the Philosopher in Nitra. Faculty of Ars Constantine the Philosopher Univerzity; Department of Sociology. – Trainer: PhDr. Anna Križanová, Csc.. Degree of expert qualification: Master of sociology. Nitra. FF UKF, 2011. 102s.

The thesis is theoretical and empirically oriented and aims to describe the changes that have resulted in the falling in new Technologies in the life of research participants, which consisted of Nitra residents aged over 50 years. The work consist of two parts, theoretical and empirical. The theoretical part is divided into four chapters. The first chapter consist of four subchapters which explain basic concepts related to social changes that are essential in the work. In the second chapter we addict at technology as a factor that causes changes in society, this chapter consist of five subchapters where the changes are more specifically described. The third chapter is devoted to the economy as a factor of social change, consist of three subchapters. The fourth chapter is devoted to culture as a factor of social change. The work is pointed out the interdependence of factors that were used in the work. The empirical part is devoted to qualitative research, which examined through interviews of what changes occurred in the lives of research participants during their lives by taking up work from the beginning and the establishment of their own household.

Key words: social change, technologies as a factor in social change, economy as a factor in social change, culture as a factor in social change

Obsah

Úvod	7
1 Sociálna zmena	9
1.1 Teórie sociálnej zmeny	11
1.2 Vzory sociálnej zmeny	16
1.3 Oblasti sociálnej zmeny	18
1.4 Faktory sociálnej zmeny	18
2 Technológie ako faktor sociálnej zmeny	20
2.1 Nástup nových technológií	20
2.2 Technológie v domácnosti, vplyv na rodinu, voľný čas	21
2.3 Vplyv technológií na vývoj jedinca a jeho život	24
2.4 Moderná spoločnosť a technológie	25
2.5 Technológie na pracovisku	28
3 Ekonomika ako faktor sociálnej zmeny	31
3.1 Teória ekonomiky ako faktoru sociálnej zmeny z pohľadu Marxa	31
3.2 Previazanosť ekonómie a technológií	32
3.3 Zmeny spôsobené pôsobením ekonomiky	32
4 Kultúra ako faktor sociálnej zmeny	36
5 Empirická časť	39
5.1 Fenomenologická analýza	40
5.1.1 Výber a charakteristika prieskumnej vzorky	41
5.1.2 Metóda zberu dát	44
5.1.3 Analýza dát	48
6 Záver	60
Požitá literatúra	
Prílohy	

Úvod

V našej diplomovej práci sme sa rozhodli venovať pozornosť problematike faktorov sociálnej zmeny. Práca je rozdelená na teoretickú časť a empirickú časť.

Sociálna zmena je súčasťou ľudskej existencie, spoločnosť podlieha zmenám už od svojho samotného vzniku. Samotná sociológia sa zmene venuje už od svojich počiatkov a sociálna zmena je jednou z jej ústredných tém skúmania, v prípade skúmania zmien, ide o veľmi zaujímavú tému v sociológii. Spôsob akým na zmenu nazerajú jednotliví autori závisí od ich teoretickej orientácie, ako aj od predmetu vedy. Existuje množstvo faktorov, ktoré vplývajú na zmeny v spoločnosti a zmeny sa odohrávajú v rozličných oblastiach spoločnosti a prebiehajú rôznymi spôsobmi.

Cieľom teoretickej časti našej práce je oboznámiť čitateľa so sociálnou zmenou, ktorou sme sa zaoberali v prvej kapitole našej práce, kde sme definovali pojmy, čo je sociálna zmena, ako prebieha, kde sa uskutočňuje. V druhej, tretej a štvrtej kapitole sme pozornosť venovali samozrejme faktorom, ktoré sme si sami zvolili. Išlo o tri faktory spôsobujúce sociálnu zmenu a to technológie, ekonomiku a kultúru, pričom primárne sme sa venovali technológiám ako faktoru sociálnej zmeny, tomuto faktoru sme sa následne venovali aj v empirickej časti práce.

Cieľom práce bolo vytvorenie základu pre ďalšie pokračovanie v skúmaní sociálnej zmeny a skúmaní faktorov, ktoré spôsobujú sociálne zmeny. Predovšetkým nám však išlo o vytvorenie základu pre skúmanie technológií ako faktoru sociálnej zmeny a to z dôvodu, zrýchľujúceho sa tempa nástupu stále novších technológií. V súčasnej dobe sa stretávame často s pojmami ako informačná spoločnosť, druhá gramotnosť, modernizácia, globalizácia, tieto pojmy nás navádzajú k tomu aby sme sa snažili o ich vysvetlenie, aby sme sa pokúsili zistiť čo spôsobuje tieto zmeny v spoločnosti.

Tému diplomovej práce *Faktory sociálnej zmeny* som si vybrala z dôvodu, že táto téma je aktuálnou z hľadiska zmien v spoločnosti, ktoré sa za posledné roky odohrali. Nástup nových technológií, nová deľba práce, zmena v populácii obyvateľstva a ďalšie, veľké množstvo zmien. Myslím si, že skúmanie sociálnych zmien je veľmi zaujímavou témou a že si zaslúži mať v sociológii svoje miesto. Podľa môjho názoru je potrebné sledovať trendy zmien v spoločnosti s čím súvisí aj téma faktorov, ktoré tieto zmeny spôsobujú.

V empirickej časti práce sme uskutočnili kvalitatívny výskum, v ktorom sme sa zamerali na skúmanie zmeny v živote účastníkov nášho výskumu, ktorí v ich živote spôsobil nástup nových technológií. Išlo o ľudí nad 50-ty rok veku života. Toto kritérium výberu sme volili z dôvodu, pretože ide o generáciu ľudí, ktorých významnejším spôsobom zastihol tento dalo by sa povedať „náhly“ nástup technológií, ktorého tempo sa neustále zvyšuje. Na trhu sa nachádzajú stále novšie, lepšie, rýchlejšie technológie a zasahujú do životov ľudí a samozrejme aj do životov našich účastníkov.

1 Sociálna zmena

Na rozdiel od spoločností tradičných je moderná spoločnosť viac otvorená zmenám, ktoré produkujú ďalšie zmeny a toto tempo sa neustále zrýchľuje.

„Spoločenský systém sa mení mnohými radami procesov s rôznou temporalitou, príčinnosťou a cieľovým smerovaním.“ (Sak, 2006, s.57)

Prácu začíname citátom, čo vlastne slovo zmena znamená, pre lepšie pochopenie a vysvetlenie:

„Zmena je prestávanie entity byť totožnou so samou sebou sprevádzané nadobúdaním iných vzťahov k ostatným entitám. Zmena je najvšeobecnejšia forma bytia entít; zmenou je každý pohyb a pôsobenie, prechod z jedného stavu do druhého, každé premiestňovanie telies, vnútorné premeny foriem pohybu, vývojové procesy, vznik nových javov, kvantitatívne zväčšovanie a zmenšovanie charakteristík telies, ako aj ich kvalitatívne transformácie, zmenám podliehajú aj zákony pohybu.“

(<http://i.fmph.uniba.sk>)

Z uvedeného citátu nám hneď na úvod vyplýva prítomnosť zmeny ako takej už od samotného počiatku. Nemožno ju teda prehliadnuť, tak ako tomu je aj v prípade sociológie už od jej samotného zrodu. Tento názor zastáva aj známy poľský sociológ Piotr Sztompka vo svojej knihe *The sociology of social change* (Sztompka, 1993, s. 3), v ktorom označuje Augusta Comta za otca sociológie, ktorý rozdelil systém teórie na dve samostatné časti a to na „sociálnu statiku“ a „sociálnu dynamiku“, pričom práve sociálna dynamika je predmetom, ktorý sa zaoberá zmenami v spoločnosti. Comte hovorí o dynamike ako pokroku, ktorej základom sú tri štádiá vývinu.

Množstvo predstaviteľov sociológie sa venovalo a aj venuje svoju pozornosť zmene ako takej. Hlavným prvkom, ktorý sociológia sleduje a študuje je spoločnosť. A teda aj zmenu ako takú sledujú sociológovia v spoločnosti.

Za autora slovného spojenia *sociálna zmena* považujeme Williama F. Ogburna. Zavedenie tohto pojmu súvisí s tendenciou nahradiť týmto pojmom kontroverzné koncepty, ako reprezentujú pojmy pokrok, vývoj alebo evolúcia. V podstate sociálne

zmena znamená dynamiku a diskontinuitu oproti všetkému, čo je statické, respektíve zotrvalo plynulé. (Šubrt, 2008, s. 980, a)

Nasledujúci citát je len jedným z mnohých, ktorý sa nám pokúša vysvetliť, čo vlastne je sociálna zmena a môže nám pomôcť lepšie pochopiť problematiku sociálnej zmeny:

„Sociálna zmena je akákoľvek alternácia v kultúrnej, štruktúrnej, populačnej alebo ekologickej charakteristike sociálneho systému ako spoločnosť. Sociologický záujem pri vysvetľovaní a predpovedaní vzorca zmien začal v osemnástom a devätnástom storočí so spoločenským otrasom sprevádzaným priemyselnými revolúciami a politickými revolúciami ktoré sprevádzali rozvoj demokracie. Napriek týmto skorým snahám zameraným na identifikáciu sociálnej zmeny boli tieto opustené v prospech teórií užšie zameraných na konkrétne aspekty spoločenského života, ako je politika, náboženstvo, ekonomika, technológie a rodinu.

V základnom zmysle, upozorniť na sociálne zmeny je vlastné všetkým sociologickým prácam pretože spoločenské systémy sú vždy v procese zmeny. Inými slovami, pre pochopenie ako sociálne systémy pracujú alebo držia pokope musíme na určitej úrovni porozumieť ako sa menia alebo ako sa rozpadnú.“ (Johnson, 2000, s. 285)

Na vymedzenie pojmu sociálna zmena však existuje množstvo ďalších definícií, ktoré závisia od teoretickej orientácie autora, teda od jeho spôsobu skúmania spoločnosti a nazerania na spoločnosť, taktiež aj od charakteru disciplín, ktoré sociálnu zmenu študujú. Uvedieme ešte ďalšie dve definície, pre ukázanie rôznorodosti týchto definícií.

Podľa *Sociologického slovníka* (Boudon et. al, 2004, s. 242-243) na zmenu možno nazerat' z dvoch hľadísk a to:

1. stabilitu považujeme za prvotnú a zmenu za sekundárnu – podľa prvenstva existencie. Sociológia zmeny sa tým pádom dotýka faktorov, ktoré svojím pôsobením na stav A tento stav transformujú na stav B. Nemožno však v tomto prípade zabúdať aj na povahu A, okrem vonkajších faktorov, ktoré berieme v úvahu, ako na vlastnú dynamiku transformácie. B vysvetľujeme ako výsledok týchto troch komponentov.

2. zmena je prvotná a stabilita je len spomalením tejto zmeny. Na základe tohto hľadiska sa dianie, ako historické, tak aj sociálne skladá z neustálych procesov a ich výsledkov. A toto dianie má fázy zrýchlenia a spomalenia. Je však potrebné ich vnímať ako ľudské aktivity, ktoré sú uskutočňované prostredníctvom jednotlivcov alebo konkrétnymi skupinami.

Zmeny sa môžu diať od najmenej nápadných po tie najradikálnejšie:

1. odchýlka – ide o zmenu, ktorá je pre súčasníkov nepostihnuteľná. Tkvie v akumulácii nepatrných zmien, tieto sú samé o sebe bezvýznamné, ich vyústenie vedie k inovátorským dôsledkom
2. evolúcia – v tomto prípade hovoríme o zmene, ktorej vývoj možno definovať, ako v čase postupujúce aktualizácie programu daného na počiatku a ochráneného pred každou väčšou poruchou.
3. revolúcia – ide o zlom, ktorý postihuje evolúciu. V takomto ponímaní je možné, aby všetky ľudské aktivity mohli zažiť revolúciu, napríklad aj technika. Vhodnejšie je však používať toto slovo v spojení s politickými zlomami.

Autori Zapletal, Mišíkova (2002, s. 38) rozlišujú zmeny:

1. zmeny – ako také, ide o akúkoľvek premenu sociálneho systému alebo jeho jednotlivých častí,
2. vývoj – v tomto prípade ide o zmeny, ktoré možno označiť ako regres (návrat k už prekonanému štádiu), alebo ako progres (pokrok vpred),
3. stagnáciu – obdobie bez zmien, alebo retardáciu, čiže spomalenie s tendenciou návratu k prekonanému stupňu vývoja.

Ďalej rozdeľujú zmeny na endogénne a exogénne.

1.1 Teórie sociálnej zmeny

Podobne ako existuje veľké množstvo definícií čo je sociálne zmena, tak existuje aj množstvo rôznych teórií tejto zmeny.

Avšak Ján Sopóci vo svojej knihe *Sociálne inštitúcie a sociálna zmena* (Sopóci, 2000, s. 115) tvrdí, že napriek tomu, že sa hovorí o teóriách sociálnej zmeny, ide často krát len o akési koncepcie či sústavy predpokladov a tvrdení. Zväčša ide o prototyp zmeny rôznych oblastí a javov života určitej spoločnosti.

Malcolm Gladwell (2008, s. 158) vo svojom diele *Bod zlomu* hovorí, že pomerne nevýrazné zmeny v našom vonkajšom prostredí môžu mať výrazný dopad na to, ako sa chováme a kto sme.

Bod zlomu je vlastne životopisom myšlienky, kde možnosť náhlej zmeny je hlavnou podstatou tejto idey. Zmeny, ktoré sa vyskytujú v každodennom živote môžeme pochopiť najlepšie takým spôsobom, ak o nich budeme uvažovať ako o epidémiách. A to z dôvodu, že myšlienky, výrobky, informácie alebo aj spôsoby správania sa, sa šíria podobným spôsobom ako vírusy. (Gladwell, 2008, s. 10)

K čomu ale slúžia tieto teórie? Odpoveď môžeme nájsť napríklad v tomto citáte:

„Cieľom teórií sociálnej zmeny je tiež poskytnúť východisko na ďalšie poznávanie, slúžiace ich verifikácii, rozvíjaniu, prehľbovaniu, či modifikácii, alebo i falzifikácii. Teórie sociálnej zmeny by mali umožňovať explanáciu konkrétnych javov a procesov, ako aj predikciu ich budúceho vývoja, budúcich zmien.“ (Sopóci, 2000, s. 115)

Z týchto tvrdení nám teda vyplýva už raz spomínaný fakt existencie viacerých teórií, ktoré analyzujú sociálnu zmenu a venujú svoju pozornosť sociálnym zmenám. Na typologizáciu sociálnej zmeny sa používa množstvo kritérií. Pre príklad si uvedieme dve typológie teórie sociálnej zmeny.

Medzi základné teórie sociálnej zmeny podľa Sopóciho (2007, s. 34-59) zaraďujeme:

1. evolucionistické teórie sociálnej zmeny,
2. konfliktualistické teórie sociálnej zmeny,
3. funkcionalistické teórie sociálnej zmeny (teórie konsenzu),
4. systémové teórie sociálnej zmeny,
5. sociálno-psychologické teórie sociálnej zmeny,
6. lineárne a nelineárne teórie sociálnej zmeny.

Na druhej strane Piotr Sztompka (2003, s. 493-494) hovorí o rozdelení teórií sociálnej zmeny, ktoré sa konštruovali v 19. storočí. Ide o 3 veľké *klasické* koncepcie spoločenských a historických zmien:

1. evolucionistické teórie,

2. teória spoločenských cyklov,
3. Marxov historický materializmus.

K týmto trom veľkým koncepciám sa koncom 20. storočia vytvára štvrtá koncepcia spoločenských zmien a to teória subjektivity a stávania sa spoločensťva.

Tieto teórie sú zachované dodnes, aj v rôznych, rozmanitých modifikáciách, sú predmetom debát a konfliktov.

My sa budeme venovať rozdeleniu teórií sociálnej zmeny podľa Piotra Sztompku, a to z dôvodu, že sa nám zdajú vhodnejšie na zaradenie do našej práce skrz ich prehľadnosť. Ide teda o klasické koncepcie sociálnej zmeny.

1. Evolucionistické teórie:

V období druhej polovice 19. storočia sa začal formovať rad sociologických škôl ovplyvnených naturalizmom. Zvláštne miesto zaujali smery, ktoré pri konštruovaní teórií spoločenského života vychádzali zo všeobecnej teórie evolúcie. (Sztompka, 1967, s. 149)

Iniciátorom pre vznik sociálnych evolučných teórií bol Charles Darwin a jeho teória biologickej evolúcie. Sociálna evolúcia bola podľa niektorých skorších teoretikov, ako napríklad Herbert Spencer procesom pokroku, spoločnosť bola chápaná ako organizmus, ktorý sa vyvíja, smeruje k vyšším alebo k formám bližším dokonalejšiemu spoločenskému životu. (Johnson, 2000, s. 289)

Medzi hlavných predstaviteľov evolucionizmu v 19. storočí patril v sociológii Herbert Spencer. Bol významný spôsobom ovplyvnený Charlesom Darwinom, pod vplyvom ktorého formuloval svoje myšlienky. Okrem Darwina ho ovplyvnila aj Lamarckova evolučná hypotéza. Svoje liberálne zásady *laissez faire* opiera o biologické teórie evolúcie. Podľa Spencera je úlohou sociológie skúmať faktory ovplyvňujúce evolučné zmeny. (Keller, 2005, s. 145-147)

Predstaviteľmi evolucionistického smeru v sociológii sú napríklad August Comte a Herbert Spencer. Treba podotknúť, že ich verzia sociologického evolucionizmu je odlišná od tej, ktorú formuloval Charles Darwin. (Sztompka, 2003, s. 495)

August Comte už od svojich počiatkov sleduje dva ciele a to reformovať spoločnosť a ustanoviť syntézu vedeckého poznania. V jeho myšlienkach nachádzame zákon vývinu troch štádií vývoja spoločnosti. Svoj záujem sústredil na odhaľovanie zákonov vývoja spoločnosti. Veril v pokrok, ktorý by smeroval k vytvoreniu dokonalej

spoločnosti. Pri tvorbe svojich koncepcií vychádzal Comte z teórií pokroku vtedajších autorov. Vo svojej tretej knihe *Kurz pozitívnej filozofie* venoval pozornosť zákonitostiam ľudského pokroku. (Keller, 2005, s. 60-62)

Lewis Henry Morgan vo svojej teórii predpokladal tézu, že ľudská kultúra a spoločnosť sa vyvíjali prirodzeným spôsobom. Predpokladal vývin ľudstva a jeho kultúry od najnižších foriem smerom k vyšším formám existencie, tento vývin sa uskutočňoval pomalým, ale systematickým hromadením skúseností. Podľa Morgana prechádzalo ľudstvo počas svojho vývinu rôznymi obdobiami a to obdobím divočstva, z ktorého postupne prešlo do barbarstva a nakoniec dosiahlo obdobie civilizácie. Tieto vývinové teórie sú u všetkých národov na celej Zemi podobné. (Sztompka, 1967, s. 183-186)

2. Teórie spoločenských cyklov

Interpretácia histórie ako opakujúcich sa cyklov, bola obecná od dávna. Svoje miesto si našla v 19. storočí v historických a filozofických pojmoch a odtiaľ sa dostala postupne do sociológie. Ruský filozof Mikoľaj Danilewski tvrdil, že predmetom rozvoja je civilizácia. Každá civilizácia prechádza určitými cyklami života. Ďalším predstaviteľom tejto teórie je napríklad aj Oswal Spengler so svojím dielom *Súmrak západu*. V sociológii, ako prvý formuloval teóriu historických cyklov Vilfredo Pareto. Podľa jeho teórie je spoločnosť v neustálom chode a prechádza plynule z rovnováhy, cez destabilizáciu, zrušenie rovnováhy a navracia sa znova do stavu novej rovnováhy. Historická zmena je krúžením elít, jedna elita nahrádza druhú. S najzaujímavejšou teóriou prišiel Pitirim A. Sorokin vo svojom diele *Spoločenská a kultúrna dynamika*. (Sztompka, 2003, s. 512-515)

Cyklické teórie vývoja a zmeny sú rozvíjané v dvoch základných podobách. Jedna z nich vychádza z diela Vilfreda Pareta, ide o teóriu kolobehu elít a Pitirima A. Sorokina a jeho ponímaním dejín ako striedaním sa troch typov kultúrnych supersystémov. Druhú podobu cyklických teórií sociálnej zmeny nachádzame u Oswalda Spenglera a tiež Arnolda J. Toynbee v jeho dvanásťzväzkovom *Štúdiu dejín*. V jeho koncepcii spočíva história na kontinuálnej emergencii a zániku civilizácií. Všetky tieto civilizácie prechádzajú podobnými stupňami (vznikom, rastom, zlomom a rozkladom). (Šubrt, 2008, s. 981, a)

Cyklické teórie sociálnej zmeny patria medzi najznámejšie teórie v oblasti nelineárnych teórií sociálnej zmeny. (Sopóci, 2007, s. 60)

Treba však brať v úvahu aj iný názor na cycké teórie, ako napríklad tento:
„...treba rozlišovať medzi cyklicitou a cirkularitou,... Cykly ako také sa teda nemusia nutne vracieť do východzieho bodu, ale môžeme ich chápať tak, že umožňujú lineárny vývoj.“ (Šrubař, 2001, s. 150)

3. *Marxov historický materializmus :*

„Tretí typ teórií sociálnej zmeny možno označiť ako konfliktualistický, či dialektický, v zásade sa jedná o historický materializmus a jeho rôzne odnože. V súčasnosti ho reprezentujú najmä britský marxistický historici (Eric Hobsbawm, Edward P. Thompson, Perry Anderson a i.), teoretici svetového systému (Immanuel Wallerstein, André Guder Frank, Christopher Chase-Dunn) a niektorí reprezentanti historickej sociológie (Barrington Moore, Theda Skocpol).“ (Šubrt, 2008, s. 982, a)

Ako nám tento citát poukazuje ide teda o konfliktualistické teórie, teórie vychádzajúce z konfliktu.

Medzi snád' najznámejších predstaviteľov tohto smeru patrí Karl Marx, v jeho ponímaní sa zmena v spoločnosti odohráva prostredníctvom konfliktov, ktoré sú spôsobené napätím. Toto napätie a konflikty v spoločnosti vyplývajú z nezhody medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi a zároveň spájajú ľudí do skupín a tried za účelom ochrany svojich záujmov, prebieha boj o obmedzené zdroje. Sociálna zmena je chápaná ako prirodzený proces. Marx sa pri výklade povahy a vývoja spoločnosti opiera o vnútorné faktory. Spoločnosť je uceleným systémom, ktorý vyvíja svoju vlastnú vnútornú logiku. (Keller, 2005, s. 111)

Medzi ďalších predstaviteľov tejto teórie môžeme zaradiť napríklad aj autorov Machiavelliho a Hobbes.

Machiavelli a Hobbes považovali chovanie sa jedincov za sebecké v prospech svojich záujmov v materiálnom svete ohrozenia a násilia. Základný názor tejto teórie spočíva v ponímaní jednotlivca ako živočicha, náchylného ku konfliktu, napriek jeho sociálnej stránke. (Randall Collins, 1975, str. 56-59)

Ďalším z rady autorov predstavujúcich tento smer patrí Ralf Dahrendorf, ktorý je považovaný predovšetkým za predstaviteľa sociológie konfliktu. Významnou sa stala jeho práca *Sociálne triedy a triedny konflikt v industriálnej spoločnosti*, ktorou sa dostal do povedomia sociologickej obci. Odmieťa Parsonsov prístup k sociálnym konfliktom.

Pri vytváraní svojej teórie vychádza z Marxovho pojatia sociálneho konfliktu, avšak nesúhlasí s ním v jeho ponímaní vyústenia triedneho konfliktu v beztriednu spoločnosť. Podľa Dahrendorfa sú spoločnosti nutne štrukturálne konfliktné, vyplýva to z nerovnomerného prístupu k moci, odmenám, spoločenskému uznaniu a včleneniu do spoločenských väzieb. (Novotný, 2009, s. 1094-1095)

1.2 Vzory sociálnej zmeny

Ak budeme hovoriť o vzoroch sociálnej zmeny, budeme hľadať odpoveď na otázku ako prebiehajú sociálne zmeny, ako sa uskutočňujú. Akými formami sa sociálna zmena uskutočňuje. V sociologickej literatúre môžeme natrafiť ako na vzory sociálnej zmeny hlavne na tieto:

1. evolúcia
2. difúzia,
3. akulturácia,
4. revolúcia,
5. modernizácia
6. industrializácia,
7. urbanizácia,
8. byrokratizácia,
9. globalizácia a iné. (Sopóci, 2000, s. 165-192)

V súčasnej dobe sa stretávame často s pojmom modernizácie, ktorá býva spájaná aj s pojmom globalizácie, preto si v tejto časti práce v skrátenej forme vysvetlíme tieto dva pojmy.

Modernizácia – pri pojme modernizácia dochádza často k rozličným druhom opisu, čo vlastne modernizácia je. Najčastejšie sa však modernizácia definuje ako proces premeny tradičných spoločností na moderné spoločnosti. V istom zmysle môžeme modernizáciu chápať ako pokus o napodobňovanie, súťaženie a prenos vzorov, výrobkov a technológií do menej rozvinutých štátov. V ostatných desaťročiach 20. storočia ožil záujem o modernizáciu, ale aj o teóriu modernizácie. (Sopóci, 2007, s. 77-82)

Ján Keller (2007, s. 9) vo svojej publikácii *Teorie modernizace* tvrdí: „Slovko „modernizácia“ je natoľko sugestívne a odzbrojujúce, že sa samé o sebe stalo

argumentom, o ktorého oprávnenosti sa nepochybuje.“ A teda stačí aby sa o niečom prenieslo, že ide o modernizačné úpravy a hneď sa domnievame, že ide niečo prínosné, správne a chcené.

„O moderne a modernite sa hovorí v mnohých rovinách. Zo sociologického pohľadu je téma modernity spojená s popisom zmien, v ktorých sa prejavuje rozdiel medzi spoločnosťou označovanou za tradičnú a modernú.“ (Šubrt, 2007, s. 89)

Avšak môžeme sa stretnúť aj s trochu odlišným názorom.

„Slovo modernita sa v humanitných vedách opakuje v toľkých teoreticky neujasnených významoch, že to nemá obdobu...modernita najčastejšie neoznačuje nič iného, než súčasnú spoločnosť a prítomný čas. Najmenším spoločným menovateľom modernity je skúmanie prítomnej doby a súčasnej spoločnosti.“ (Martuccelli, 2008, s. 5)

Globalizácia – „Vzťah medzi globalizáciou a sociálnou zmenou vyvoláva významné otázky o povahe a dynamike modernity a o dlhodobých trajektóriách zmien v priebehu tisícročí.“ (Holton, 2006, s. 386)

Pod pojmom globalizácia sa skrýva koncept spoločenských zmien, stále silnejúce prepojenie sveta, ako ekonomické, sociálne, kultúrne tak aj politické. Dostávame sa do situácie kedy prestáva platiť, že žijeme v rozličných národných spoločnostiach. (Urban, 2008, s. 317-318)

Globalizácia teda v tomto ponímaní znamená prepojenie, akési zjednotenie sveta po všetkých stránkach.

„Globalizácia môže byť teda definovaná ako zintenzívnenie celosvetových sociálnych vzťahov, ktoré spájajú vzdialené lokality takým spôsobom, že miestne udalosti sú formované udalosťami dejúcimi sa mnoho míľ ďaleko a naopak.“ (Giddens, 2003, s. 62)

Globalizácia so sebou prináša ako pozitívne, tak aj negatívne javy svojho pôsobenia, avšak je nezvratná, vzniká ako následok modernizácie spoločnosti, jej vedecko-technického rozvoja a možností, ktoré produkuje neustále sa rozvíjajúca veda a technika, ale aj súčasný politický, ekonomický a ostatný spoločenský vývin. (Sopóci, 2007, s. 92)

„Sociálne zmeny a ich dôsledky v podmienkach súčasnej etapy globalizácie prebiehajú a pôsobia predovšetkým paralelne vo všetkých priestoroch – v nadnárodných, národných a lokálnych. Pôsobia rovnako napätie medzi sociálnymi priestormi. Medzi hlavnými problémami sú riziká, nerovnosti a nerovnomernosti sociálnej aj ekologickej oblasti.“ (Suša, 2010, s. 163)

1.3 Oblasti sociálnej zmeny

Sociálna zmena sa môže týkať rôznych demografických procesov, sociálnych štruktúr, kultúrnych vzorov, spoločností a ich jednotlivých subsystémov, organizácií alebo skupín. (Šubrt, 2008, s. 980, a)

Sociálne zmeny sa odohrávajú v rôznych oblastiach života spoločnosti. Môžu sa odohrávať v rodine, populácii, v sociálnej stratifikácii, v ekonomike a v ďalších oblastiach spoločenského života. Jednotlivé zmeny v spoločnosti sú poprepletávané, ovplyvňujú sa navzájom, sú navzájom závislé a takto spôsobujú globálne sociálne zmeny. (Sopóci, 2007, s. 12)

Teda z uvedeného by sa dalo povedať, že ak nastane zmena v jednej oblasti spoločenského života, potom s veľkou pravdepodobnosťou môžeme očakávať, že dôjde aj k iným zmenám, v iných oblastiach spoločenského života.

1.4 Faktory sociálnej zmeny

Hlavnou témou našej diplomovej práce sú faktory sociálnej zmeny a preto im bude venovaná aj relevantná časť priestoru. Ak budeme hovoriť o faktoroch, alebo inak povedané o zdrojoch spoločenskej zmeny, budeme teda hovoriť o skutočnostiach, ktoré spoločenskú zmenu produkujú, o skutočnostiach, ktoré podnecujú k zmene v spoločnosti.

Medzi faktory sociálnej zmeny patria podľa autorov Montoussa a Renouarda (2005, s. 159-182):

1. ekonomika,

2. veda a technika,
3. demografia,
4. ideológie,
5. náboženské hodnoty,
6. konflikt,
7. sociálne skupiny,
8. elity,
9. kolektívne konanie.

Všetky tieto faktory, ktoré spoločenskú zmenu produkujú sú navzájom poprepletávané a vzájomne sa ovplyvňujú, môžu pôsobiť dokonca aj proti sebe. Častokrát sa môžeme stretnúť so spolupôsobením dvoch alebo viacerých faktorov a preto je náročné, ba bolo by možné konštatovať, že je priam nemožné nájsť primárny faktor zmeny. Avšak pri vysvetľovaní zmeny v spoločnosti sociológovia vyzdvihujú jeden z faktorov a označujú ho za primárny. (Montoussé, Renouard, 2005, s. 156-157)

Pozornosť v nasledujúcej časti práce zameriame na nami vybrané faktory, ktoré spôsobujú zmenu v spoločnosti a to konkrétne na technológie, ekonomiku a okrajovo spomenieme aj kultúru, ktorá má vplyv na technológie a teda si zaslúži, aby jej bol venovaný aspoň malý priestor v našej práci. Technológiám ako hlavnému faktoru sociálnej zmeny v našom ponímaní sa neskôr budeme venovať aj v empirickej časti našej práce.

2 Technológie ako faktor sociálnej zmeny

„Prinajmenšom od 17. storočia a počiatkov vedy v dnešnom význame slova, veda a technika majú ohromný vplyv na chod a dynamiku spoločnosti širšieho Západu.“ (Mucha, 2009, s. 161)

2.1 Nástup nových technológií

Nástup nových technológií sa datuje spolu s priemyselnou revolúciou, ktorá sa odohrala v druhej polovici 18. storočia a v priebehu 19. storočia. Táto revolúcia bola podnetom k zmene vo výrobe, viedla k novým formám organizácie výroby, k rozvoju deľby práce. Tieto revolúcie vyvolali vznik veľkých tovární, ktoré priniesli so sebou aj strojovú veľkovýrobu. Nastal prudký rozvoj technológií, ktoré mali dvojaký dopad, na jednej strane začal stúpať objem výroby a intenzita práce, pričom sa znížila namáhavosť a zložitosť práce. Na strane druhej priniesli nové technológie úpadok remeselných zručností. V rannej fáze priniesla so sebou priemyslová revolúcia nedôstojné pracovné podmienky. (Keller, 2005, s. 16-17)

Pojem priemyselný rozvoj sa vzťahuje aj k takým situáciám ako je zariadenie špičkovej technológie, kde je jediným zdrojom sily elektrina a jedinými mechanickými prostriedkami elektronické mikroobvody. V takomto ponímaní, potom priemyselný rozvoj ovplyvňuje okrem pracovných miest aj dopravu, komunikácie a samozrejme aj život v domácnosti. (Giddens, 2003, s. 56)

„Techniku možno charakterizovať ako množstvo vzájomne závislých udalostí, tak ako sa prejavujú napríklad v patentovej evidencii, alebo ako chronológiu významných vynálezov, ako to popisuje história techniky. Sahal nazýva toto poňatie ako pythagorovským konceptom techniky. Vyhovujú tým ekonomickým prístupom, ktoré chápu techniku ako externalitu, alebo tým ekonomickým koncepciam, ktoré sa prikláňajú k technickému determinizmu. Jeho nevýhodou je to, že len málo vypovedá o produktívnom využití techniky i o praktickom význame jednotlivých technických zmien.“ (Müller, 2002, s. 60-61)

Spolu s pojmom technológie sa v súčasnej dobe stretávame aj s pojmom informačné technológie a tiež pojmom, ktorý z neho plynie a to informačná spoločnosť.

„Súčasný vývoj vo svete je často charakterizovaný ako informačná revolúcia, na konci ktorej ľudstvo prejde do informačnej éry svojho vývinu. Aj pri triezvom pohľade na takúto charakterizáciu je nesporné, že informatika už dnes výrazne zasahuje do všetkých oblastí spoločnosti a ovplyvňuje jej rozvoj.“ (Krátky, www.infovek.sk)

„Procesy technickej inovácie a obecnjšie priemyslového rozvoja, sa doposiaľ skôr urýchľujú než spomaľujú.“ (Giddens, 2003, s. 150)

Toto stanovisko, ktoré zaujíma Anthony Giddens je podľa nášho názoru pravdivé. Rýchly rozvoj jednotlivých oblastí priemyslu, ale aj technológií má zrýchľujúcu sa tendenciu v súčasnej dobe.

2.2 Technológie v domácnosti, vplyv na rodinu, voľný čas

Nástup nových technológií teda ovplyvnil spoločnosť významným spôsobom, zmena sa prejavuje v spoločnosti, v oblasti práce, ale aj v rodine a každodennom živote ľudí. Tento fakt zachytávajú napríklad autori Peter Ondrejko a Jana Majerčíková (2006, s. 35, a), ktorý konštatujú:

„Technické výdobytky ostatných desaťročí vyvolali nielen hlboké zmeny v oblasti práce, ale významne zmenili aj každodenný život ľudí. V rodine znamenali nástup strojov a mechanizmov, bielej elektroniky, spojovej a informačnej techniky, ktoré prispeli k novej štruktúre a uľahčeniu domácich prác, k zmene využívania voľného času (domáce dielničky, „kutilstvo“ a p.), rozvoju automobilizmu (dochádzka do práce, nákupy, dovolenky, voľný čas a pod.). Ich masové rozšírenie a využívanie v rodine významne prispelo k rozvoju fenoménu informačnej spoločnosti, rozvoju masovej (masmediálnej) kultúry a následne i k významnému ovplyvňovaniu hodnotových orientácií, vzorcov správania a výchovy detí v rodine.“

Zmeny, týkajúce sa rodinného prostredia sa na Slovensku javia ako pomalšie v porovnaní so zmenami ekonomickými, či politickými, avšak nemožno ich popierať.

Možno ich považovať za základ dlhodobejších zmien a vývojových trendov rodinného života na Slovensku. (Džambazovič, 2003, s. 229)

K téme zmien v rodine sa vyjadruje v článku *Zmeny v báze ekonomiky rodiny na Slovensku* aj sociológ Rastislav Bednárík (2006, s.123):

„Do nového storočia a zároveň aj tisícročia vstupovali slovenské rodiny v situácii výrazných zmien aj v materiálnych podmienkach života. Za posledných približne 25 rokov (teda od roku 1980) nastal výrazný posun v štruktúre spolubývajúcich osôb v spoločnej domácnosti a výrazne sa do ich fungovania premieta postupujúca technizácia. Postupne sa zväčšil okruh prístrojového vybavenia v domácnosti, takže dnešná priemerná domácnosť na Slovensku je dostatočne technicky vybavená na skladovanie a prípravu potravín, na pranie bielizne a čistenie bytu, na umývanie, kúpanie a celkovú hygienu, na rýchly prístup k informáciám a k lacnej zábave (televízia, telefón).“

Viditeľný je teda posun vo vybavenosti Slovenských domácností v priebehu posledných rokov, tento posun mal však aj dopad na spôsob života obyvateľstva. A ako z nasledujúceho citátu vyplýva priniesol so sebou okrem iného aj akúsi „pohodlnosť“ a ochotu ľudí investovať do nových technológií.

„Technické vybavenie slovenských domácností sa za posledné roky zmodernizovalo, pod čo sa podpisuje rýchly životný štýl, snaha o čo najpohodlnejšie bývanie a ochota investovať do nových foriem trávenia voľného času.... Slováci radi investujú do čiernej techniky, ktorá úzko súvisí s ich životným štýlom, záľubami a zábavou.... Čo sa týka bielej techniky, v posledných rokoch stúplo percento domácností s umývačkou riadu. Zatiaľ čo v roku 2005 umývala riad iba v niečo vyše 3 percent domácností, v súčasnosti ju vlastní 8 percent domácností na Slovensku. Samozrejmosťou vo vybavení kuchyne sa každým rokom stáva mikrovlnná rúra, ktorá oproti roku 2005 zaznamenala 10-percentný nárast a v súčasnosti ju vlastní asi trištvrtina domácností.“ (Čekovská, 2009, <http://technologie.etrend.sk>)

Ako vidíme, nástup nových technologických vymožeností má stúpajúcu tendenciu. Otázkou zostáva, či tento trend zrýchľujúceho nástupu technológií potrvá

naďalej alebo sa spomalí, či sa dokonca zastaví. Podľa nasledujúceho vyjadrenia to však vyzerá tak, že tento stúpajúci trend, aspoň na Slovensku, zatiaľ pretrvá a to vďaka príležitosti týchto technológií pre ľudí.

„Ľudí na Slovensku priťahujú nové technológie. Prevažná väčšina Slovákov súhlasí s názorom, že nové technológie šetria čas.“ (<http://mobil.sme.sk>)

S pojmom času súvisí aj nové ponímanie kategórie času a priestoru. Anthony Giddens zastáva stanovisko, v ktorom tvrdí:

„Odlišnosti modernej spoločnosti oproti spoločnostiam tradičným sa odvíjajú od zásadných zmien, ku ktorým došlo v ponímaní priestoru a času. V tradičných spoločnostiach boli aktivity viazané na lokalitu, v ktorej rámci sa odohrávali...Moderná spoločnosť chápe naopak priestor celkom univerzálne ako abstraktnú kvalitu danú súradnicami....sa priestor oddelil od miesta....Podobnou premenou prešiel s nástupom modernity aj čas, ktorý bol štandardizovaný pre všetky regióny a zeme a platí pre ne, pre všetky bez ohľadu na zvláštnosti aktivít, ktorými je naplnený.“ (Keller, 2005, s. 20-21)

Prenos informácií sa stal vďaka novým technológiám a vďaka doby rýchlejším a má menej obmedzení o čom pojednáva aj Zygmunt Bauman (2004, s. 49):

„V súčasnej dobe sa elektronické informácie prenášajú okamžite a nepotrebuje k tomu nič viac, len pripojenie do zásuvky. Spoločenská výmena, ktorá by chcela ignorovať elektronické médiá sa musí spoliehať (tak ako vždy) na ortodoxné médium stretávania sa a rozhovorov, ktorých rýchlosť má „prirodzené medze“, náklady sú vysoké, a prinajmenšom komparatívne, neustále narastajú.“

S Baumanovým názorom urýchľovania prenosu informácií celkom súhlasím, rýchlosť akou sa dnes dokážu prenášať informácie sa podstatne zrýchlila a to aj vďaka nástupu technológií. Možnosť okamžitej komunikácie vďaka nástupu mobilných telefónov, prenos dát, posielanie elektronickej pošty prostredníctvom mailov, ktoré je nepopierateľne rýchlejšie ako v dobe, keď tieto vymoženosti neexistovali a mnoho ďalších iných činností v oblasti prenosu informácií.

„Ľudia v modernej spoločnosti sú stále viac závislí na mechanizmoch, ktoré sú tak rozsiahle, že ich sami neprehliadnu a na poznání, ktoré je tak špecializované, že si jeho platnosť môžu len ťažko overiť.“ (Keller, 2005, s. 21)

Osobne sa s Giddensovým názorom závislosti jednotlivcov od mechanizmov, ktoré ako sám tvrdí sú tak rozsiahle, zhodujem a považujem ho za pravdivý. Život bez technológií si vieme v dnešnej dobe predstaviť už len ťažko. Obklopujú nás na každom našom kroku, sú každodennou súčasťou nášho života. Zvykli sme si na neustálu prítomnosť nových výtvarných technológií a ich každodenným používaním sa stali akousi neoddeliteľnou súčasťou našich životov.

Giddens vidí v technológiách prínos pre ľudstvo, ako obohatenie života vďaka mechanizmom, avšak na druhej strane je si vedomý i rizík, ktoré so sebou mechanizmy prinášajú a ktoré v minulosti ľuďom nehrozili. Opačný názor ako Giddens zastáva Alain Touraine, ktorý kladie dôraz na negatívne vlastnosti týchto systémov, hovorí o narastajúcej odlišnosti systému spoločnosti od sveta subjektivity. (Keller, 2005, s. 22-23)

Technológie ovplyvňujú životy ľudí a to nie len tým, že by prácu uľahčovali alebo o prácu niekoho pripravili, ale aj z iného hľadiska a to fyziologického, tento názor do práce zaraďujem z dôvodu, že ako každá iná zmena, tak aj fyziologické zmeny môžu vyvolať zmeny v iných oblastiach. A keďže sa tieto zmeny týkajú ľudí a spoločnosti celkovo, uvádzame preto názorne v ďalšej kapitole aj názor vedca Garyho Smalla.

2.3 Vplyv technológii na vývoj jedinca a jeho život

Podľa vedca Garyho Smalla má internet vplyv na mozog človeka a to takým spôsobom, že človek, ktorý pravidelne trávi na internete určitý čas dokáže lepšie filtrovať informácie, dokáže robiť rýchlejšie rozhodnutia. Aktivita v oblastiach mozgu kontrolujúcich rozhodovanie a komplexné uvažovanie sa zvýši až dvojnásobne oproti ľuďom, ktorí internet používajú menej, sú takzvaní internetoví začiatocníci. Small je presvedčený, že náš vývoj ovplyvňujú technológie. Na druhej strane si však sám uvedomuje istý problém, ktorý so sebou prináša takéto napredovanie a to vypestovanie závislosti a poruchu pozornosti. (Labant, 2008, www.itnews.sk b)

Technológie teda majú vplyv okrem iného aj na fyziologickú zmenu ľudí a či táto zmena bude mať aj ďalšie dopady na spoločnosť, či spôsobí ďalšie zmeny a prípadne aké je otázkou času.

2.4 Moderná spoločnosť a technológie

„Kľúčovou poznávacou schémou (makro-)sociológie je pojmové rozlíšenie medzi moderným a tradičným, pomocou ktorého sociológia zhromažďuje a interpretuje poznatky o sociálnych skutočnostiach a ich zmenách.“ (Müller, 2002, s. 79)

Anthony Giddens v knihe *Důsledky modernity* (2003, s. 14) vysvetľuje, že zmeny, ktoré sa týkajú modernity sú svojou extenzitou, ale zároveň aj svojou intenzitou hlbšie ako väčšina zmien, ktoré sú charakteristické pre predchádzajúce obdobie.

„Žijeme v dobe, kedy moderná spoločnosť prechádza veľmi výraznými zmenami. Prevratnosť týchto zmien je natoľko zrejmá, že je možné dokonca viesť určité analógie medzi búrlivým obdobím, z ktorého sa zhruba pred dvesto rokmi vynorili inštitúcie modernej spoločnosti, a radikálnymi premenami dneška, v ktorých dôsledku sú tieto inštitúcie v mnohých ohľadoch spochybnené a ich šance na prežitie sa stávajú problematickými.“ (Keller, 2005, s. 13)

Avšak nie všetci autori zastávajú takýto názor nástupu novej, modernej spoločnosti. S iným tvrdením modernizácie spoločnosti vystupuje Zygmunt Bauman v knihe *Individualizovaná spoločnosť* (2004, s. 125), v ktorom konštatuje, že spoločnosť, ktorá vstúpila do dvadsiateho prvého storočia nie je o nič modernejšia ako spoločnosť, ktorá vstúpila do dvadsiateho storočia. Skôr by sme mohli skonštatovať, že je moderná iným spôsobom. To, čo zo spoločnosti robí spoločnosť modernú je zároveň to, čo odlišuje modernitu od ostatných historických foriem ľudského spolužitia, a to je naliehavá a posadnutá, neprestajná a nezadržateľná modernizácia, nesmierna a obrovská potreba tvorivej deštrukcie. To, čo vlastne znamená slovo byť moderný, je vo svojej podstate neschopnosť sa na chvíľu zastaviť. Kráčame vpred a tento pokrok je dôsledkom neschopnosti dosiahnuť uspokojenie.

Moderná spoločnosť je teda produktom zmien, ku ktorým dochádza v rôznych spoločenských oblastiach.

Čo ale modernitu spôsobuje? Odpoveď na túto otázku nachádzame u Jána Bunčáka, ktorý rozlíšil štyri mechanizmy modernizácie.

Mechanizmy modernizácie podľa Jána Bunčáka (2002, s. 106-114):

1. modernizácia ako následok technologického pokroku a šírenia technologických inovácií,
2. modernizácia ako zmena vyvolaná novými formami organizácie spoločnosti,
3. modernizácia ako šírenie vzoru „súčasnej priemyselnej civilizácie“ ako všeobecného vzoru spoločnosti,
4. modernizácia ako suma globálne prebiehajúcich sociálnych zmien vedúcich k premene národných spoločností na dnešnú priemyselnú spoločnosť západoeurópskeho, amerického a japonského typu.

Keller (2007, s. 9-15) ako jeden z mnohých autorov vo svojich dielach hovorí o modernizácii ako o vzore sociálnej zmeny, avšak upozorňuje, že toto slovo je zahalené akousi clonou tajomnosti. Avšak jednota v názore, čo vlastne modernizácia je neexistuje. Je však celkom ľahké predstaviť si modernizáciu v oblasti vedy, tu ide o nové, lepšie prístroje, lepšie teórie, lepšie metódy výskumu, v oblasti ekonomiky zas ide o účinnejšiu produkciu, vyššie zisky a výnosy, menšiu spotrebu, v oblasti administratívy ide o prehľadnejšie, rýchlejšie a efektívnejšie, lacnejšie vybavovanie.

Daniel Bell ako teoretik poníma spoločnosť skôr ako historickú a vecnú než ako formálnu a analytickú. Spoločnosť je podľa jeho názoru zložená z troch odlišných zložiek a to z technicko-ekonomickej štruktúry, politického systému a kultúry. (Sopóci, 2007, s. 170)

Bell vo svojich knihách venuje pozornosť problematike premeny, ktorou prechádza súčasná moderná spoločnosť. V prvotných myšlienkach nazerá na prechod z jednej historickej fázy do druhej fázy prizmou zmeny štýlu myslenia, podľa neho sa končí doba kedy prevládali ideológie a nastupuje nová doba, v nej ideológie strácajú svoj význam a silu vplyvu. Neskôr sám Bell uvažuje o ideológiách ako o historicky prekonaných. (Šubrt, 2008, s. 26)

Obecná schéma sociálnych zmien podľa Daniela Bella:

	Predindustriálny	Industriálny	Postindustriálny
Dominantný hospodársky sektor	primárny (poľnohospodárstvo, ťažba, rybárstvo, lesníctvo)	sekundárny (priemyslová výroba)	terciér (doprava, rekreácia) kvartér (banky, poisťovne) kvintér (zdravotníctvo, vzdelávanie, výskum, správa)
Zdroje	pôda a nerastné zdroje	energie a stroje	vedenie a informácie
Technológie	postavené na pracovnej sile	mechanické	intelektuálne
Pretvárajúca sila	remeselná zručnosť	kapitál	teoretické vedenie
Scenár	hra proti prírode	hra proti vytvorenej prírode	hra medzi ľuďmi
Režim	dobývania	výroba	spracovanie
Dominantné triedy/vrstvy	vlastníci pôdy, vojaci	podnikatelia, manažéri	vedci, výskumníci
Dominantné inštitúcie	domácnosť, armáda	podnik, firma	univerzita výskumný ústav

(Bell, 1999, s. 197)

„Príchod postindustriálnej spoločnosti ohlasovali vedľa Bella tiež ďalší autori. Zbigniew Brzezinski ju charakterizoval ako spoločnosť „technotronickú“ (založenú na spojení techniky a elektroniky), Alain Touraine ako „programovanú“ (je technicko-ekonomicky programovaná a politicky ovládaná technokratickou mocou), Alvin Toffler ako „superindustriálnu“.“ (Šubrt, 2008, s. 9, b)

Spoločnosť, ktorá sa vykonštruovala v priebehu posledných dvadsať rokov je vystrojená takzvanou *druhou gramotnosťou*, ktorá býva tiež označovaná ako „digitálna“ alebo tiež ako „počítačová“ gramotnosť. Táto novšia generácia už nie je poznačená sociálnym priestorom nedemokratickej spoločnosti. Všetci sme sa stali subjektmi a zároveň objektmi tejto premeny. Jednotlivé generácie sa medzi sebou líšia postavením, odlišným tempom, úlohami a aj poslaním. Najzložitejšiu situáciu má najstaršia generácia. Po veľmi dlhej dobe sa uskutočnila výrazná zmena v civilizačnom vývoji ľudstva, v kultúre ľudstva, v sociálnej interakcii a sociálnej komunikácii. Základ týchto zmien tvorí *druhotná gramotnosť*. (Pašiak, 2009, s. 299)

2.5 Technológie na pracovisku

Spôsob akým technológie ovplyvňujú situáciu v pracovnej sfére, čo sa zmenilo budeme rozoberať v nasledujúcej časti našej práce, ktorá je zameraná na technológie na pracovisku.

Tak ako aj ostatné inovácie, tak aj technológie v pracovnom prostredí pôsobia na ľudí a to buď tak, že pracujú pre človeka alebo pracujú proti nemu. Ak sa na to pozrieme z hľadiska rozdelenia zamestnanec verzus zamestnávateľ, môžeme pozorovať, že to čo je dobré pre zamestnávateľa nemusí byť dobre aj pre zamestnanca. V súčasnej dobe sa stretávame s tým, že práca zasahuje výrazne do osobného, súkromného života a to práve skrz nové technológie, ktoré ako sa zdalo v prvom momente mali slúžiť k tomu, aby ľuďom šetrili čas. Avšak človek sa stal zastihnutelným, dostupným vždy a všade. (www.messaggiamo.com)

S veľmi podobným názorom sa máme možnosť stretnúť aj v prípade autora Francisa Fukuyamu (2000, s. 302), ten hovorí o prepojení prostredia práce a domova vďaka moderným sieťam a komunikačným technológiám. V minulosti to bolo tiež tak, roľníci alebo farmári bývali na pozemku, ktorý bol zároveň ich pracoviskom a teda život v domácnosti a výroba prebiehali súbežne vedľa seba. Moderné technológie nás dnes spájajú s vonkajším svetom a umožňujú nám vykonávať prácu z domova, v minulosti to tak bolo tiež a preto nie je práca v prostredí domova nič nové.

Ako máme možnosť vidieť technológie prenikli aj do sveta práce a preto sa zručnosť v ovládaní týchto technológií stala určitou výhodou.

„Ovládanie technológií sa stalo jedným z rozhodujúcich faktorov pri hľadaní práce. Dôležitosť zvyšovania digitálnej gramotnosti, aj v kontexte celoživotného vzdelávania,... Účastníci diskusného fóra „Ovládanie technológií a zamestnateľnosť“ sa venovali predovšetkým trom skupinám občanov, ktorí pociťujú prekážky v prístupe k technológiám. Ľudia v strednom a vyššom veku a tiež tí, ktorí nemali možnosť zoznámiť sa s informačnými technológiami v škole, pociťujú problémy pri hľadaní zamestnania.“
(s. n., 2010, www.microsoft.com)

Na druhej strane však rýchlosť akou sa nové technológie menia a nastupujú na ich miesto nové spôsobuje nové problémy, o ktorých pojednáva napríklad aj Zygmunt Bauman (2004, s. 156), ktorý vidí v doposiaľ nadobudnutých a naučených znalostiach a schopnostiach handicap, pretože technologický pokrok výrazne znižuje „životnosť užitočných zručností“, ktoré strácajú svoj význam, svoju hodnotu s väčšou rýchlosťou, ako je potrebný čas na to aby sme získali tieto zručnosti a podložili ich diplomom.

To znamená, že to čo sme sa naučili už zajtra nemusí byť aktuálne a stráca tak svoju schopnosť byť prínosom, pretože technológie svojim prudkým vývinom prinášajú nové požiadavky zručností. Napriek tomu je ale potrebné osvojiť si aspoň základné znalosti a zručnosti.

„Zo všetkých prvkov civilizácie jedine veda za určitých okolností vykazuje mravný charakter. Spoločnosti totiž majú stále viac tendenciu vidieť určitú povinnosť jednotlivca rozvíjať svoju inteligenciu tým, že si osvojuje stanovené vedecké pravdy. V súčasnosti existuje určitý počet znalostí, ktoré by sme mali mať všetci.“ (Durkheim, 2004, s. 51)

V Durkheimovom názore vidíme, že je potrebná určitá zručnosť, potreba určitých znalostí v súčasnej dobe. S týmto súvisí neustála potreba „vzdelávania“ jednotlivcov, ale aj celých spoločností, treba ovládať isté „základy“, treba mať prehľad. Inovácie spôsobujú nástup nových pracovných podmienok, nových technológií, zmenu v myslení ľudí a majú množstvo iných dôsledkov. Ako môže zmena pôsobiť nám ukazuje aj nasledujúci citát.

„Tam, kde prejde kára „rozvoja“, tam absencia kvalifikácie nahradí poznanie a každodennú zručnosť, komodifikovaná pracovná sila osídli miesta doposiaľ obývané ľuďmi, spoločenský úžitok sa pretvorí do podoby investičných rezerv, múdrosť sa zmení v predsudok a mudrci v ich nositeľov... Nie je tu úniku pred „rozvojom“, ktorého rozvinutá časť planéty, žízniaca po panenskej krvi, ktorá by zastavila proces jeho chátrania, dokázala premeniť v niečo na spôsob „prírodného zákona“. (Bauman, 2006, s. 144)

3 Ekonomika ako faktor sociálnej zmeny

„...aj keď ústrednou problematikou ekonomickej sociológie zostáva tržné hospodárstvo, podmienenosť jeho fungovania nastoľuje problémy, ktoré sú niekedy veľmi vzdialené tým, ktorými sa zaoberajú štandardné ekonomické analýzy.“
(Morawski, 2005, s. 15)

3.1 Teória ekonomiky ako faktoru sociálnej zmeny z pohľadu Marxa

Jedným z najznámejších zástancov teórie ekonomiky ako hlavného faktora sociálnej zmeny je Karl Marx, ktorý spolu s Friedrichom Engelsom rozpracovali teóriu, v ktorej ekonomiku považovali za jediný hlavný faktor spôsobujúci zmeny v spoločnosti a ostatné faktory sú podľa ich názoru závislé od hlavného faktora, teda ekonomiky, tieto faktory označili ako nadstavbu.

„Marx rozlišuje „základňu“ a „nadstavbu“. Marx a Engels považujú ekonomiku, presnejšie povedané výrobné sily za spoločenskú infraštruktúru, za základňu spoločnosti. Výrobnými silami sú podľa nich ako výrobné prostriedky (budovy, stroje, atď.), tak organizácie práce.

Na ekonomickú základňu stavajú Marx s Engelsom nadstavbu, ktorá v sebe zahŕňa kultúru, náboženstvo, právo a politiku. Taktiež rodina, štát, cirkev, hodnoty aj ideológie patria do sféry nadstavby....nadstavba je celkom závislá na základni...ekonomika ovplyvňuje všetko spoločenské.“ (Montoussé, Renouard, 2005, s. 159)

Základy Marxovho prístupu sú poznačené revolučnými náladami, ktoré sa odohrávali v období, v ktorom žil. V jeho ponímaní sú ľudia vykorisťovaný, čo je spôsobené súkromným vlastníctvom, teda rozdeľuje spoločnosť na triedu vlastníkov a tých čo vlastníkmi nie sú. Ľudia sa musia proti tomuto vzoprieť v revolúcii, ktorá má priniesť rovnosť a kapitalizmus.

„Sociologické princípy vznikajúceho Marxovho systému sú v stručnosti nasledujúce: „Del’ba práce“, ktorá vznikla pri snahe človeka o vybojovanie si priestoru pre život v prírode vedie k dehumanizácii triednej nerovnosti. A výsledné vykorisťovanie človeka človekom jedného dňa splodí revolučné „vedomie“ medzi robotníkmi, čím vyvolá explóziu kulminujúcu v rovnostárskom kapitalizme.“ (Malia, 2009, s. 319)

Proti tomuto rozdeleniu základne a nadstavby sa stavia opačný názor, ktorý hovorí o tom, že:

Zo sociologického hľadiska však nemá veľký zmysel rozlišovať medzi základňou a nadstavbou, pretože ľudské aktivity sú prejavom zámernej snahy, teda obsahujú časť vedomia a zároveň aj zložku úsilia. (Keller, 2005, s. 103)

3.2 Previazanosť ekonómie a technológií

Ekonomiku ovplyvňujú technológie a naopak technológiu ovplyvňuje ekonomika. To je jedným z dôvodov, pre ktoré sme sa rozhodli venovať práve týmto dvom faktorom.

„Ekonomika a technológie sú previazané. V dnešnej dobe už nie je nutné dokazovať, akou veľkou mierou ovplyvňuje technický pokrok spôsob výroby. Zmeny v oblasti informatiky a telekomunikácie spôsobili za niekoľko posledných desaťročí celkom zásadnú premenu spôsobu výroby a predaja... Priamym dôsledkom technologických premien sú zmeny v organizácii práce... Práve rozvoj technológií môže byť považovaný za štrukturálnu príčinu úpadku robotníckej triedy.“ (Montoussé, Renouard, 2005, s. 163)

3.3 Zmeny spôsobené pôsobením ekonomiky

Ekonomické zmeny ovplyvňujú zmeny celých spoločností, striedanie spoločenských systémov, zmeny vo vede a iné. Za dôležitý zdroj sociálnej zmeny je považovaný priemysel, finančníctvo a obchod a to predovšetkým v priemyselne vyspelých krajinách. Za dôležitý znak ekonomiky je považovaná del’ba práce, nárast

nových profesií, nárast pracovných špecializácií, dochádza k zmene vo vzťahoch a pozíciách týchto profesií v ekonomických procesoch, spolu s prestížou, statusom, či ocenením a inými. Ďalšou významnou stránkou ekonomiky ako faktoru sociálnej zmeny je, že sú jedným z hlavných faktorov spôsobujúcich nerovnosti v spoločnosti. Sú pôvodcom početných sociálnych napätí a rôznych procesov vedúcich častokrát ku konfliktom, ale aj k sociálnym zmenám. Na druhej strane môžeme pozorovať aj vplyv ekonomiky na urbanizmus. Veľké oligopoly diktujú spotrebiteľom, čo majú konzumovať, piť, ako sa majú obliekať, či sa majú umývať, na akom aute majú jazdiť, ako sa majú baviť a tráviť voľný čas. To všetko sú schopné robiť prostredníctvom reklám, manipuláciou ľudského myslenia, ničením konkurencie. Takto je možné meniť spoločnosť ako celok, ale zároveň dochádza aj k zmene členov tejto spoločnosti. Cyklický vývoj ekonomiky má významný vplyv na zmenu spoločnosti. Uvedomenie si vplyvu ekonomiky na životné prostredie vyvolalo zmeny v oblasti hodnôt, noriem, vzorov správania sa. (Sopóci, 2007, s. 27-29)

„...hospodársku krízu možno vnímať aj ako príležitosť na riešenie niektorých problémov spoločnosti, ktoré ona odhaľuje.“ (Pašiak, 2009, s. 291)

Význam ekonomiky v súčasnej dobe je znateľný a dá sa predpokladať vplyv ekonomiky na zmenu v spoločnosti, zmeny v ekonomike vyvolávajú zmeny aj v iných oblastiach spoločenského života. Ekonomická kríza, ktorá vypukla na Slovensku v roku 2008 mala množstvo dôsledkov na spoločenský život. Ako príklad môžeme uviesť, že mala za následok veľké prepúšťanie zamestnancov z pracovného pomeru z dôvodu zníženia výroby, zmenilo sa správanie ľudí vo vzťahu k financiám, mnohé rodiny tak museli prehodnocovať svoj rozpočet a môžeme hovoriť aj o ďalších rozmanitých dôsledkoch ekonomickej krízy. Teda ekonomická kríza vyvolala zmeny v správaní sa obyvateľov. Ak by sme sa pozreli do histórie zistili by sme to, že ekonomická kríza nie je nič nové, ide o opakujúci sa jav v spoločnosti, ekonomická kríza sa objavuje v určitých intervaloch. Avšak aj napriek tomuto poznatku vieme, že ekonomika spôsobuje zmeny v spoločnosti aj bez prítomnosti krízy, kríza teda nie je nevyhnutná pre zmenu v sociálnej oblasti, zmena sa môže udiť napríklad aj prostredníctvom ekonomickej transformácie.

„Ekonomická transformácia prináša so sebou celý rad sociálnych dôsledkov, ktoré sa veľmi konkrétne premietajú do spoločenských procesov prebiehajúcich na lokálnej úrovni. Meniaca sa hospodárska sféra na lokálnej úrovni ovplyvňuje (pozitívne či negatívne) fungovanie lokálneho spoločenstva, a to nielen v rovine sociálnych vzťahov a sociálnej diferenciácie. Podmieňuje to i fungovanie, postavenie a význam inštitúcií pôsobiacich na lokálnej scéne a predovšetkým podmienky, v ktorých pôsobí miestna samospráva (aj štátna správa), rovnako ako celková sociálna klíma v spoločenstve toho – ktorého sídla.“ (Šťastný, Falťan, 1999, s. 187)

Ako však z nadchádzajúceho citátu vidíme, tieto lokálne zmeny sú produkované ekonomickými tlakmi, ktoré majú nadnárodný respektíve medzinárodný charakter.

„Kontrastný je fakt, že zásadné ekonomické tlaky sú nadnárodné a medzinárodné – kdežto ich sociálne dôsledky sú zdanlivo lokálne a sociálne.“ (Suša, 2010, s. 164)

„Príčinu rozvoja deľby práce musíme teda hľadať v niektorých zmenách sociálneho prostredia“ (Durkheim, 2004, s. 217)

Ekonomické faktory ovplyvňujú významným spôsobom životy ľudí, či už ako bolo povedané prostredníctvom veľkých oligopolov (tieto by mal kontrolovať štát a teda spoločenskú zmenu spôsobuje aj politika), ktoré si diktujú vlastné podmienky, alebo prostredníctvom toho, že spôsobujú nerovnosti medzi jednotlivými členmi spoločnosti a tí sa na základe toho snažia o zmenu. Sila ekonomiky ako faktoru sociálnej zmeny je jednoznačná a nepopierateľná. Ak sa odohrá zmena v ekonomike môžeme následne očakávať zmeny aj v iných oblastiach. Dopad ekonomiky je značný napríklad v rodinách, ktoré musia následne kalkulovať s financiami, čo si dovoliť môžu a čo už nie, koľko detí budú mať, tieto ukazovatele zmeny a aj iné môžeme nájsť pri štúdiu demografických údajov, ktoré nám vykazujú zmeny v priebehu určitého obdobia.

Ekonomika je prepojená okrem technológií, politiky a iných faktorov aj s kultúrou, ekonomika kultúru mení a naopak kultúra podmieňuje ekonomiku. Ak nazeráme na tento problém z tohto pohľadu môžeme si všimnúť, že ekonomické zmeny spôsobujú premenu kultúry, zmenu hodnôt v spoločnosti, ktorá spätne pôsobí na zmenu ekonomiky. Tieto dva faktory sú previazané a je možné len ťažko určiť prioritu jedného z nich. V ďalšej časti práce sa budeme venovať práve kultúre ako faktoru sociálnej zmeny.

„...ekonomický rozvoj je úzko spojený s prenikavými a do značnej miery predvídateľnými zmenami v oblasti kultúry, spoločenského a politického života.“
(Chorvát, 2001, s. 123)

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať kultúre a v krátkosti povieme niečo o kultúre ako o zdroji sociálnej zmeny.

4 Kultúra ako faktor sociálnej zmeny

Ak by sme marxistickú teóriu obrátili, potom by sme mohli považovať za jednu z príčin ekonomických zmien práve zmenu kultúry.

Jean Baudrillard bol presvedčený, že marxistická myšlienka spočívajúca v úžitkovej hodnote tovarov vyplývajúca z našich potrieb neplatí. Vzťah medzi základňou a nadstavbou chápal v opačnom ponímaní ako Marx, kultúra a ideológia prevládajú nad ekonomikou a určujú ju. (Sopóci, 2007, s. 125)

Kultúra predstavuje: „Súhrn životných foriem, hodnotových predstáv a životných podmienok obyvateľov na časovo a priestorovo obmedzenom úseku.“ (Jandourek, 2001, s. 136) A teda „kultúra znamená hodnoty a hodnoty sú súčasťou systému kultúry.“ (Świątkiewicz, 2006, s. 44)

Kultúra ako taká je teda schopná zmenu vyvolať, ale zároveň zmenám aj podlieha a to najmä v poslednom období.

„Za špecifické prejavy súčasných kultúrnych zmien sa pokladá rýchle tempo zmien, aké nemá obdobu v predchádzajúcich obdobiach ľudských dejín, ako aj multidimenzionalita jej axiologických referencií a symbolických interpretácií. Slobodu, rovnosť a bratstvo ako uznávané symbolické formy obdobia moderny nahrádza voľnosť, rozmanitosť a tolerancia, ktoré sa prezentujú ako hodnoty určujúce smer súčasných zmien.“ (Barman, 1995)

„Rodina je samozrejme hlavným prevodovým pásom prenášajúcim kultúrne normy na novú generáciu.“ (Merton, 2000, s. 47) Avšak „v situácii axiologického rozkolísania hodnôt (neporiadku) rodina začína strácať svoje privilegované postavenie v štruktúrach sociálneho sveta.“ (Świątkiewicz, 2006, s. 44)

Daniel Bell tvrdí, že historický vývoj kultúry sa deje v tesnom vzťahu s náboženstvom a kultúra sa vo svojom vývoji stále vracia k pôvodným ľudským existenciálnym otázkam a obavám. Kultúrna zmena je rekurentná – je postavená na sústavnom hľadaní nových odpovedí na základné ľudské otázky. (Sopóci, 2007, s. 171)

Kultúre sme sa rozhodli venovať pozornosť aj z toho dôvodu, že je s technológiami alebo teda s nástupom zmien v oblasti technológií istým spôsobom previazaná.

„...Práve sociálna sféra (tu konkrétne kultúra) totiž určuje, ako budú domácnosti nové technológie využívať. Dá sa tiež povedať, že kultúra podporuje vznik a šírenie technického pokroku. Spoločnosti, ktoré považujú pokrok za hodnotu, vývoj nových technológií podporujú, zatiaľ čo tradičné spoločnosti sa k nemu stavajú váhavo.“ (Montoussé, Renouard, 2005, s. 164)

Kultúrne faktory majú vplyv na charakter a smer technologických zmien. A teda okrem toho, že má kultúra vplyv na naše sociálne vzťahy, ovplyvňuje aj smer a charakter sociálnych zmien. Kultúra rozhoduje o tom, ako budú technologické vynálezy využité. V tomto prípade hrajú dominantnú úlohu sociálne hodnoty. Môžeme hovoriť o zložitej kombinácii technológií a spoločenských hodnôt, ktoré vytvárajú podmienky podporujúce ďalšie technologické zmeny. Kultúrne faktory akými sú zvyky, obyčaje, tradícia, konzervatizmus, tradičné hodnoty alebo mnohé iné môžu zapríčiniť v spoločnosti odolávanie novým technickým vynálezom. Na druhej strane faktory ako je napríklad rozpad jednoty sociálnych hodnôt, diverzifikácia sociálnych inštitúcií, túžba po nových myšlienkach, hodnotách a iné ďalšie faktory môžu prispieť k technologickým vynálezom. Technologické zmeny teda neprebiehajú v tomto zmysle sami osebe, pretože technológie sú výtvorom ľudí, sú navrhnuté ľuďmi. (www.sociologyguide.com)

Nástup nových technológií v spoločnosti spôsobuje v kultúre zmeny. „Nastupuje technologické zjednotenie a štandardizácia komunikačných systémov. Naopak vytvára sa kultúrny amalgám – takmer všetkých postupov, noriem a životných štýlov.“ (Haber, 2009, s. 335)

„Nastolujú sa základné otázky kultúry a jej miesto a postavenie v globálnej svetovej informatizácii. Kultúra, umenie, veda a informatizácia sú určujúcimi činiteľmi spoločenského vývoja globalizujúceho sveta. Diskutuje sa o úlohe a funkcii národných kultúr a potrebe ich vzájomných vzťahov a vzájomného obohacovania. Zdôrazňuje sa, že globalizačné trendy môžu ohroziť kultúru vtedy, ak sa im ponechá nekontrolovateľný

priestor. Kultúrny priestor a tým aj priestor kultúrnych a informačných inštitúcií by preto mal byť budovaný ako vyvážený priestor práv a povinností, ktorých vývoj je kontrolovateľný a usmerňovaný demokratickými prostriedkami.“ (Krátky, www.infovek.sk)

5 Empirická časť

Výskumná časť našej práce je venovaná kvalitatívnemu výskumu, ktorý je zameraný na zmenu v živote ľudí spôsobenú nástupom nových technológií, na zisťovanie ich subjektívnych skúseností s nástupom nových technológií do ich života, teda s určitým javom, v snahe odhaliť k akej zmene došlo v skúmanom období. Kvantitatívne metódy výskumu nám takúto možnosť neponúkajú.

Empirická časť našej práce vychádza z teoretických predpokladov. Vo výskumnej časti práce sme hľadali, aké zmeny nastali v živote účastníkov nášho výskumu, ako pociťujú vplyv technológií na svoj život, tak ako súkromný, tak aj pracovný a aký majú prehľad vo svete technológií.

Rozdiel medzi kvalitatívnym a kvantitatívnym výskumom spočíva v ich odlišných prístupoch k skúmanému javu, ich odlišný pohľad na skúmanie reality, väčšinou však skúmajú odlišné problémy. Využívajú odlišné analytické postupy a dávajú odlišné závery. Nie sú však súperiacimi prístupmi, ale sa vzájomne dopĺňajú a výber typu skúmania závisí predovšetkým od výskumného zámeru.

„kvalitatívny výskum nám pomáha porozumieť pozorovanej realite a kvantitatívny výskum testuje validitu tohto porozumenia.“ Tým sa oba typy výskumu vzájomne dopĺňujú a na seba vzájomne nadväzujú, takže „znalosť tak môže byť kumulovaná a prehľbovaná v nekonečnom kruhu, alebo snád' lepšie, v špirále poznania.“ (Disman, 1993, s. 290-291)

„Kvalitatívny výskum je proces hľadania porozumenia založený na rôznych metodologických tradíciách skúmania daného sociálneho alebo ľudského problému. Výskumník vytvára komplexný, holistický obraz, analyzuje rôzne typy textov, informuje o názoroch účastníkov výskumu a vykonáva skúmanie v prirodzených podmienkach.“ (Creswell, 1998, s. 12)

Prevládajúci postup pri kvalitatívnom výskume je *induktívny*, čo znamená, že sa tvorí teória zo zberu dát, ich analýzou a interpretáciou. Smerovanie je od údajov smerom k teórii. (Gavora, 2007, s. 20)

Neustále sa zrýchľujúci nástup nových technológií vo svete má za následok mnohé zmeny v spoločnosti. A to už či ide o oblasť súkromnú, čiže napríklad domácnosť, trávenie voľného času a iné, alebo v oblasti práce, pri výkone pracovných úkonov, pri vybavovaní administratívnych záležitostí a v ďalších situáciách. Žijeme v dobe, kedy sa využívanie technológií stalo súčasťou života každého jednotlivca našej spoločnosti žijúcej v dnešnej rýchlej dobe. Technológie a ich využívanie sú neoddeliteľnou súčasťou našej „modernej“ spoločnosti. Bez rozdielu veku, či pohlavia, všetci sme vstúpili do novej doby, v ktorej sme „nútení“ prijímať inovácie, ktoré so sebou prinášajú. Pokrok sa ženie dopredu a valcuje všetko okolo seba.

5.1 Fenomenologická analýza

Ako výskumnú metódu nášho prieskumu sme zvolili fenomenologickú analýzu. V prípade metódy fenomenologickej analýzy ide o snahu odkryť prežívanie sveta vybranou skupinou ľudí. Vybraní ľudia vo výskumnej skupine majú s daným, skúmaným javom skúsenosť, ktorú výskum odhaľuje a opisuje. (Gavora, 2007, s. 31)

Dáta získane metódou fenomenologického výskumu zhromažďujú pomocou kvalitatívneho rozhovoru. V rámci tejto metódy sa odporúča rozhovor s 10-15 respondentmi, avšak niektorí autori zastávajú názor, že v prípade ak nedochádza k prísunu nových poznatkov pri zbere dát, je vhodné tento zber ukončiť. (Hendl, 2005, s. 128-129)

V prípade uskutočnenia fenomenologickej analýzy vystupuje sociálny svet ako svet súčasníkov, svet s ktorým majú jednotlivci bezprostrednú skúsenosť. (Ondrejko, 2006, s. 102)

Cieľ výskumu – výskumné otázky

Cieľom nášho výskumu bolo získanie informácií, ktoré nám pomôžu analyzovať aký dopad má nástup technológií v živote ľudí nad 50 rokov veku života.

Prácou chceme vzbudiť záujem o tému vplyvu technológií na zmenu v živote ľudí, ako sociálneho javu, poukázať na zmeny, ktoré spôsobujú technológie v živote

ľudí. Snahou našej práce je zvýšiť záujem o danú problematiku, ktorá je podložená teoretickou časťou a zároveň empirickým výskumom.

Výskumné podciele:

1. Zistiť, aký dopad má nástup nových technológií na osobný život účastníkov.
2. Definovať, čo spôsobil nástup nových technológií v živote účastníkov.
3. Analyzovať zmenu v živote účastníkov.
4. Popísať ako vnímajú účastníci nové technológie

5.1.1 Výber a charakteristika prieskumnej vzorky

Ako výskumnú vzorku sme si vybrali ľudí vo veku nad 50-ty rok veku života, toto kritérium sme si stanovili z dôvodu, že títo ľudia zažili výraznejšie zmeny vo svojom živote ako mladšie generácie. Počas svojho života zažili zavádzanie nových technológií do života výraznejším spôsobom.

Výskumný súbor

Výskumný súbor tvorilo 10 účastníkov, z čoho 5 účastníkov bolo mužov a 5 účastníkov žien, vo veku nad 50 rokov veku života, ktorí pochádzali z Nitrianskeho kraja, pričom každý z účastníkov bol v dobe výskumu zamestnaným. Rozdelenie účastníkov podľa veku, pohlavia, vzdelania, bydliska a pracovnej pozície je znázornené v tabuľke č. 1.

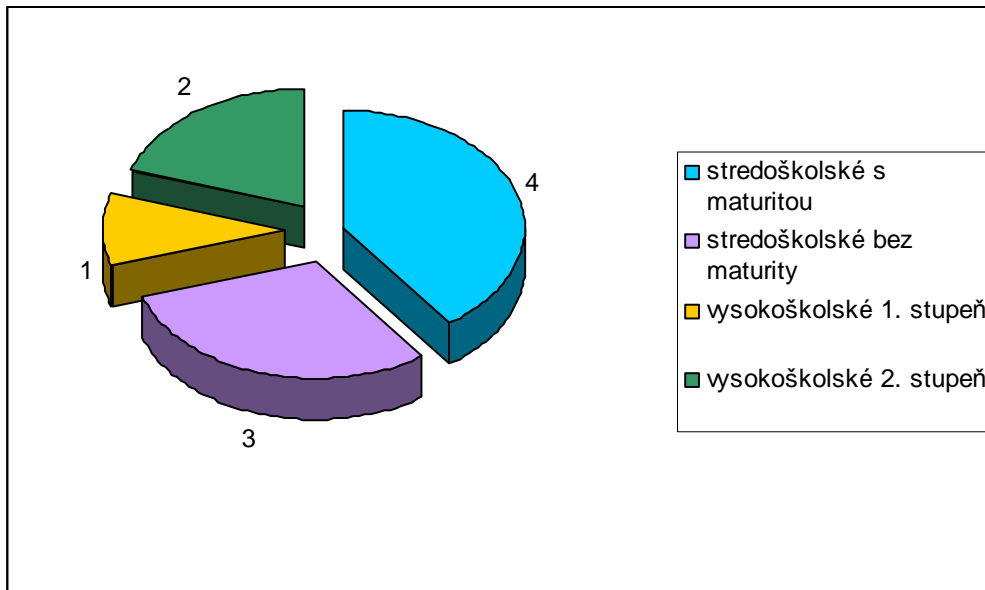
Keďže ide o kvalitatívny výskum, tak výber účastníkov výskumu sme uskutočnili, ako zámerný výber. A to z dôvodu, že tento výber zodpovedá cieľu výskumu, uskutočňuje sa na základe určenia rozhodujúcich znakov, to znamená znakov, ktoré sú pre dané skúmanie dôležitými. Kritériom pre náš výber bol vek účastníkov, ochota spolupracovať a dostupnosť.

Tabuľka č. 1 Rozdelenie respondentov

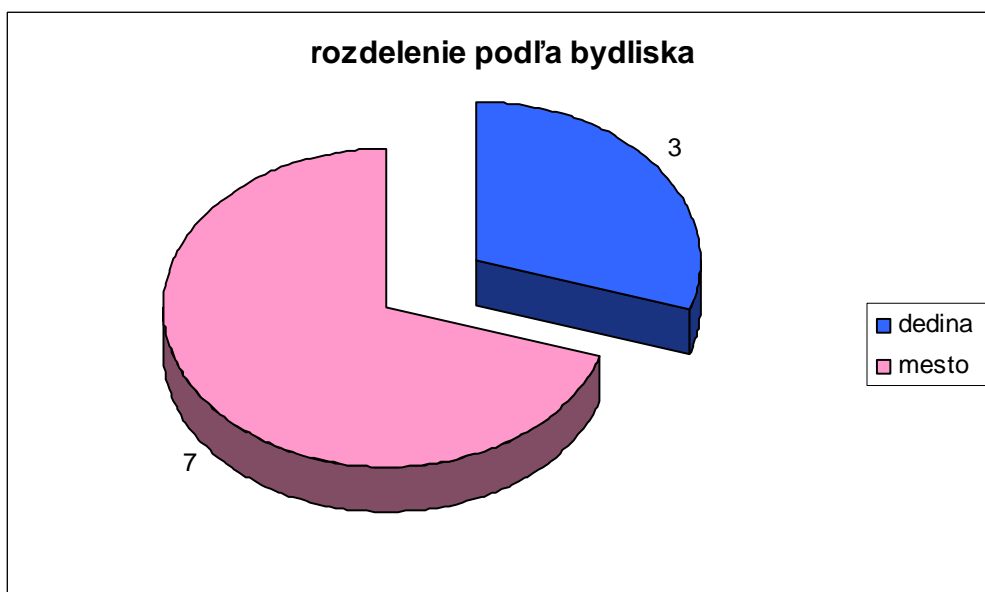
Účastník výskumu	Pohlavie	Vzdelanie	Bydlisko	Pracovná pozícia	Vek
1. Anna	žena	Stredoškolské s maturitou	Mesto/ dom	Administratívna pracovníčka	50
2. Radoslav	muž	Stredoškolské bez maturity	Mesto/ dom	SZČO	51
3. Helena	žena	Stredoškolské s maturitou	Mesto/ dom	Administratívna pracovníčka	55
4. Jozef	muž	Stredoškolské bez maturity	Mesto/ dom	SZČO	59
5. Gabriela	žena	Vysokoškolské 1. stupeň	Mesto/ byt	Vedúca oddelenia	51
6. Tomáš	muž	Vysokoškolské 2. stupeň	Dedina/ dom	Informatik	56
7. Štefan	muž	Stredoškolské bez maturity	Mesto/ byt	Mechanik pletacích strojov	56
8. Lucia	žena	Vysokoškolské 2. stupeň	Mesto/ byt	Zástupkyňa riaditeľa	60
9. Maroš	muž	Stredoškolské bez maturity	Dedina/ dom	Technik chladiacich strojov	54
10. Darina	žena	Stredoškolské s maturitou	Dedina/ dom	Sekretárka	57

Ako máme možnosť vidieť v grafe č. 1 prevažná časť účastníkov výskumu dosiahla najvyššie vzdelanie stredoškolské s maturitou, čo boli 4 účastníci. V grafe č. 2 máme zase možnosť vidieť, že 7-mi účastníkmi z 10-tich žijú v meste a len 3-ja z účastníkov výskumu žijú na dedine.

Graf č. 1 Rozdelenie respondentov podľa vzdelania

Graf č. 2 Rozdelenie respondentov podľa bydliska

5.1.2 Metóda zberu dát

V našom prípade sme na zber údajov využili techniku pološtruktúrovaného rozhovoru, ktorá je typickou metódou zberu údajov v prípade využitia fenomenologickej analýzy. (Gavora, 2007, s. 31)

Metóda pološtruktúrovaného rozhovoru

Pri metóde pološtruktúrovaného rozhovoru má výskumník pripravený rámec otázok, určité okruhy, avšak tieto môže v prípade potreby upraviť vzhľadom na vývoj rozhovoru. Teda otázky môže pridať v prípade potreby alebo odobrať. Tento druh zberu údajov je pružnejší v porovnaní so štruktúrovaným rozhovorom. (Gavora, 2007, s. 83-84)

Metódu pološtruktúrovaného rozhovoru sme volili pre jej čiastočne neformálny charakter, metóda poskytuje priestor ako výskumníkovi, tak aj účastníkovi výskumu, aby si ujasnili nejasnosti vo výpovediach, ktoré by neskôr mohli spôsobiť nesprávnu interpretáciu. Pred uskutočnením rozhovoru sme si pripravili zoznam otvorených otázok, na ktoré sme chceli od účastníkov získať odpovede.

Etika výskumu

Účastníkov sme oboznámili s cieľom nášho výskumu, vysvetlili sme im, že ide o diplomovú prácu zameranú na technológie ako faktor sociálnej zmeny. Ďalej sme sa účastníkov spýtali, či sú ochotní odpovedať na otázky nášho výskumu, v ktorých sa ich budeme pýtať, na to čo sa zmenilo v ich životoch, aké technológie pribudli v ich živote, ako súkromnom, tak aj pracovnom. Účastníkov sme poučili, že rozhovory budú zaznamenané nahrávaním, budú prepísané a niektoré úryvky z ich výpovedí budeme citovať. Preto sme ich poprosili o súhlas k nahrávaniu rozhovoru a k použitiu ich vyjadrení do našej práce. Na žiadosť účastníkov sme im prisľúbili, že audiozáznam nebude zverejnený a že zostanú v anonymite, teda z tohto dôvodu sú mená účastníkov zmenené. Ďalej sme poučili účastníkov, že majú právo na otázky neodpovedať a že môžu rozhovor kedykoľvek prerušiť. Termín rozhovorov a miesto, kde budú tieto

rozhovory prebiehať si určili účastníci sami, podľa svojich možností a želania. Rozhovory sme realizovali v prostredí domova každého z účastníkov, v čase ich osobného voľna, ktorí nám boli ochotní venovať pre náš rozhovor.

Rozhovor s Annou

Ako prvý sme uskutočnili rozhovor s Annou, ktorá je zamestnaná v zdravotnom zariadení, kde pracuje ako administratívna pracovníčka. Rozhovor sa odohrával v domácnosti účastníčky a bol vopred dohodnutý. Účastníčka žije v rodinnom dome spolu s manželom a jedným zo svojich detí, účastníčka bola ústretová a priateľská pri poskytovaní informácií. Rozhovor bol neformálny a to z dôvodu, že sa výskumníčka a účastníčka poznajú osobne. Rozhovor trval približne 15 minút.

Rozhovor s Radoslavom

Druhý rozhovor v poradí sme uskutočnili s Radoslavom, ktorý je podnikateľ a vlastník firmy, pôvodne pracoval ako zamestnanec v inej firme avšak s rovnakým zameraním, rozhovor sa odohrával v domácnosti účastníka a bol taktiež vopred dohodnutý. Účastník žije v rodinnom dome v meste, spolu s ním žijú v domácnosti ďalšie dve osoby. Rozhovor sa uberal neformálnym spôsobom, keďže sa výskumníčka a účastník poznajú osobne. Rozhovor trval približne 11 minút.

Rozhovor s Helenou

Rozhovor sa odohrával v domácnosti účastníčky v čase, ktorý si sama určila. Helena pracuje ako administratívna pracovníčka, avšak želala si aby nebolo uvedené v akej oblasti. Rozhovor sa uberal neformálnym spôsobom aj napriek skutočnosti, že vzťah účastníčky a výskumníčky je formálny. Účastníčka žije v rodinnom dome spolu s ďalšími dvomi osobami. Rozhovor trval približne 11 minút. Účastníčka bola k výskumníčke ústretová.

Rozhovor s Jozefom

V prípade rozhovoru s účastníkom Jozefom došlo ku komplikáciám a rozhovor bol prerušený. Rozhovor sme museli začať nanovo, tento prebiehal v domácnosti účastníka, ktorý si striktnie prial zostať v anonymite. Jozef je samostatne zárobkovo činnou osobou. Pracuje v dvoch oboroch, z toho v jednom je vyučený a druhý mu

vznikol ako záľuba. Jozef žije v rodinnom dome spolu s dvom ďalšími osobami. Rozhovor s Jozefom trval približne 12 minút.

Rozhovor s Gabrielou

Rozhovor s Gabrielou prebehol taktiež u nej v domácnosti a v čase jej osobného voľna, ktorí bola ochotná venovať nášmu rozhovoru. Priebeh rozhovoru bol pokojný a účastníčka bola priateľská a ústretová k výskumníčke. Gabriela pracuje ako administratívna pracovníčka v súkromnej firme, kde plní aj iné pracovné úlohy mimo svojho pôsobenia. Účastníčka žije v trojizbovom byte spolu s manželom a dvomi deťmi. Rozhovor trval približne 11 minút.

Rozhovor s Tomášom

Priebeh rozhovoru bol pokojný, účastník bol ochotný odpovedať na naše otázky. Rozhovor prebehol ako aj ostatné rozhovory v domácnosti účastníka a v čase jeho osobného voľna. Tomáš pracuje v štátnej správe a želal si zostať z tohto dôvodu v anonymite. Účastník žije na dedine v rodinnom dome spolu s manželkou a svojimi dvomi dospelými synmi. Rozhovor trval približne 12 minút.

Rozhovor s Štefanom

Štefan ako jediný s účastníkov prejavil vo svojom prístupe akúsi nevôľu odpovedať, avšak súhlasil nakoniec s rozhovorom z dôvodu, že sa s výskumníčkou poznajú osobne a rozhovor prebiehal neformálne. Štefan pracuje ako mechanik pletacích strojov v textilnej výrobni na zmeny a preto sme čas rozhovoru prispôbili jeho rozvrhu dňa. Štefan žije sám so svojou manželkou v malom dvojizbovom byte, dcéra sa od nich už dávnejšie odsťahovala. Tento rozhovor trval približne 12 minút.

Rozhovor s Luciou

Lucia, ktorá pracuje ako zástupkyňa na základnej škole bola veľmi priateľská a ochotná spolupracovať pri získavaní informácií v rozhovore. Napriek svojej vyťažnosti v čase, keď sme robili rozhovor si našla na nás čas. Lucia žije s manželom v dvojizbovom byte, deti sa od nich odsťahovali prednedávnom. Stretli sme sa v jej domácnosti v čase, ktorý jej vyhovoval, rozhovor trval približne 10 minút.

Rozhovor s Marošom

Rozhovor bol poznačený náladou účastníka, ktorá bola poznačená pracovnými problémami. Respondent si prial zostať v anonymite. Účastník bol napriek svojej nálahe ochotný rozhovor s nami uskutočniť, pod splnením podmienky anonymity. Keďže Maroš pracuje na zmeny dohodli sme sa podľa toho na čase, ktorý mu vyhovoval a v jeho domácnosti. Účastník žije so svojou manželkou v rodinnom dome na dedine, deti sa od nich odsťahovali dávnejšie a majú už vlastné rodiny. Rozhovor trval približne 13 minút.

Rozhovor s Darinou

Darina bola našou poslednou účastníčkou. Rozhovor prebehol na formálnej úrovni, keďže sa účastníčka a výskumníčka nepoznali osobne. Napriek tomu bola účastníčka veľmi priateľská a ústretová. Darina, ktorá pracuje ako sekretárka si na nás našla čas v nedeľu vo večerných hodinách a to z osobných dôvodov. Účastníčka žije spolu s manželom na dedine v rodinnom dome spolu s dcérou a jej rodinou. Rozhovor trval približne 11 minút.

Po prepísaní nahrávok rozhovorov do elektronickej podoby, ktoré sme s účastníkmi uskutočnili, sme sa pustili do kódovania. Pod týmto pojmom rozumieme odkrývanie údajov smerom k ich interpretácii, konceptualizácii a novej integrácii. (Hendl, 2005, s. 246)

Medzi rozdiely, ktoré vznikajú medzi kvalitatívnym a kvantitatívnym spracovávaním údajov patrí to, že kvalitatívne údaje sa usporadúvajú a triedia postupne, v priebehu výskumu. Smer a rámec vyhodnocovania údajov reflektuje pôvodné ciele výskumu, respektíve počíta aj so zmenami, ku ktorým mohlo počas realizácie dôjsť. (Reichel, 2009, s. 165)

Otvorené kódovanie je časť analýzy, pomocou ktorej označujeme a kategorizujeme pojmy prostredníctvom dôkladného štúdia údajov. Ide o základný krok, ktorým začíname analýzu údajov a postupne prechádzame k ďalšiemu spracovávaniu údajov. (Hendl, 2005, s. 247)

Základom kódovania sú dva analytické postupy a to porovnávanie a kladenie otázok. Následne začneme s hľadaním vo vetách alebo odstavcoch niečoho, čo bude identifikovať daný jav. Po identifikácii určitých javov začíname s ich zoskupovaním a vytváraním kategórií. Kategórie nadobúdajú určitý pojmový rozsah, ktorý sa stáva

ukazovateľom toho, ktoré subkategórie alebo skupiny pojmov budú spadať pod danú kategóriu. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 42-45)

Okruh otázok z ktorých sme vychádzali pri rozhovore

1. Aké technológie máte k dispozícii a využívate na pracovisku v súčasnej dobe, porovnajte to s obdobím Vášho nástupu do pracovného pomeru.
2. Ako vnímate tieto technológie z hľadiska ich pôsobenia na Vašu prácu?
3. Aké technológie máte a využívate vo svojej domácnosti v súčasnosti, porovnajte s obdobím Vášho zakladania si domácnosti?

Kategórie: 1. Čo sa zmenilo pri príprave jedla, ako ste pripravovali jedlo predtým a ako teraz

2. Čo sa zmenilo pri upratovaní a domácich prácach, ako ste tieto činnosti vykonávali predtým a ako teraz

3. Čo sa zmenilo pri komunikácii, ako ste komunikovali predtým a ako teraz

4. Čo sa zmenilo pri trávení voľného času, ako ste trávili voľný čas voľakedy a ako teraz

5. Čo sa zmenilo pri nakupovaní, ako ste nakupovali predtým a ako teraz

4. Ako vnímate tieto technológie z hľadiska ich pôsobenia na Váš osobný život?
5. Skúste zhodnotiť ako pociťujete, že na Vás pôsobí neustále rýchlejší nástup nových technológií z hľadiska Vášho života celkovo.

5.1.3 Analýza dát

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať analýze dát a tvorbe záverov. Pri tvorbe záverov vychádzame z teoretických znalostí a zo syntézy nami zozbieraných údajov. Naša analýza je nasmerovaná na fenomén zmeny, zmenu považuje za následok nástupu nových technológií, hľadá následky, ktoré nástup technológií spôsobil, je orientovaná na proces priebehu.

Postupovali sme analýzou pološtrukturovaných rozhovorov. V procese analýzy sme si vytvorili 4 kategórie, ktoré sa odrážajú aj v nami zvolených výskumných cieľoch. Každú kategóriu sme rozanalyzovali osobitne a zároveň aj vo vzťahu

vzhľadom k celku. Na demonštrovanie obsahu kategórií uvádzame aj citácie niektorých replík z rozhovorov, ktoré sme uskutočnili.

Kategórie:

1. *čas a dostupnosť*
2. *pohodlnosť*
3. *kontakt*
4. *náročnosť*

Kategória 1: Čas a dostupnosť

Na základe rozhovoru s účastníkmi výskumu sme sa po zvážení rozhodli pre ako prvú kategóriu zamerať na *čas a dostupnosť*.

Účastníci sami priznávajú, že nové technológie majú vplyv na rýchlosť akou dokážu jednotlivé úkony vykonávať a to či už v práci alebo v súkromnej sfére, všetko sa dá zvládať rýchlejšie a jednoduchšie. Nové technológie teda zjednodušujú prácu, nahrádzajú prácu manuálnu a poskytujú viac voľného času, respektíve urýchľujú prenos informácií a tak nemusíme strácať čas čakaním.

...„znova sa to muselo všetko počítat' a bolo to zdĺhavé...dneska stlačíš gombík na počítači a o desať minút máš mesiac hotový, spracovaný“...

...„tak pol soboty som len praním zabila, dnes stlačím gombíček a práčka opere“...

...„to čo som napríklad volakedy, keď som, sme niečo hľadali, tak sme to hľadali 6-ty týždeň, no a teraz mi to počítač vyhľadá , ja neviem za 5 minút“...

...„to čom som poštou posielal niekoľko dní, tak teraz to mám za minútu hneď na druhej strane v Amerike“...

...„potom už automatická práčka, výkonné vysávače, žehličky kropiace“...

...„to sú veľký pomocníci, že to, to mi uľahčuje prácu“...

...„teraz máš mikrovlnku, proste je to rýchlejšie a jednoduchšie...nemáš toľko roboty s tým“...

...„je to jednoduchšie a kým to príde tak to trvá len pár sekúnd na rozdiel od pošty, čo trvá aj niekoľko dní“...

...„viac sa dá v kratšom čase dosiahnuť, rýchlejšie všetko vybaviť, rýchlejšie sa skontaktovať“...

...„lebo jak som už spomenul, že sa človek toľko nenarobí má viac času“...

...„môže človek akože viac relaxovať“...

Na druhej strane sa však u niektorých účastníkov stretávame aj s názorom v ktorom konštatujú, že nové technológie ich o čas pripravujú napriek tomu, že prácu uľahčujú a zjednodušujú. Nové technológie majú teda „moc“ pohltiť jednotlivcov do seba, kde čas ubieha „inou rýchlosťou“.

...„v podstate to čo by som mohol mať ako voľný čas, vďaka tomu, že prácu uľahčujú, tak to musím venovať tomu učeniu sa tým novým technológiám“...

...„počítač ..ten ti zase nie že uľahčuje život, ale skôr ti zobere zo života“...

...„že človek už nemá toľko času... už viac času teraz v súčasnej dobe trávi s tými technológiami“...

...„ma to teda okráda o čas ten internet, že na ňom dost' dlho, dost' veľa času na ňom trávim“...

...„ten čas premrhám tým, že si sadnem k tej telke alebo tomu počítaču“...

Ďalej priznávajú, že všetko sa stáva dostupnejším, informácie sa stávajú ľahšie získateľnými, ale zároveň na druhej strane sa aj oni sami stávajú akoby dostupnejšími, ľahšie zastihnuteľnými prostredníctvom nových technológií. Je možné komunikovať kdekoľvek a kedykoľvek, prostredníctvom nových technológií. Prostredníctvom telefónov, počítačov a iných vymožeností technológií sa strácajú akési hranice, priestor sa stráca, nie je viac potrebný pre komunikáciu. Informácie sa dajú získať jednoduchým a rýchlym spôsobom, ktorý šetrí čas, cez internet alebo posielaním mailov, namiesto poštovou službou, ktorá má značné obmedzenie, čo sa týka času.

...„už väčšinou cez počítače a keď aj výsledok niekto chce, tak poslať okamžite, tak naľukám mailovú adresu, ťuknem a odíde v tom momente výsledok“...

...„dnes sa dá aj cez internet nakupovať, objednať alebo donáškovou službou“...

...„veľa vedomostí získavať cez internetu“...

...„ja nakupujem cez internet,... voľakedy ani na dovolenku sme nechodili... trošku sa aj doba zmenila“ ...

...„vždycky keď človek niečo potrebuje... vie objednať cez ten internet alebo komunikuje cez telefón“ ...

...„no a dneska samozrejme mobily, ktoré sú samozrejme všade dostupné“ ...

...„nájdem si ľahšie a rýchlejšie informácie“ ...

...„vieš niekedy by chcel mať už človek mať už aj klud a teraz ..no mobil zazvoní... voľakedy odišiel z roboty a mal pokoj“ ...

...„ja keď nevyužívam internet, tak... proste nedostaneš sa k... informáciám“ ...

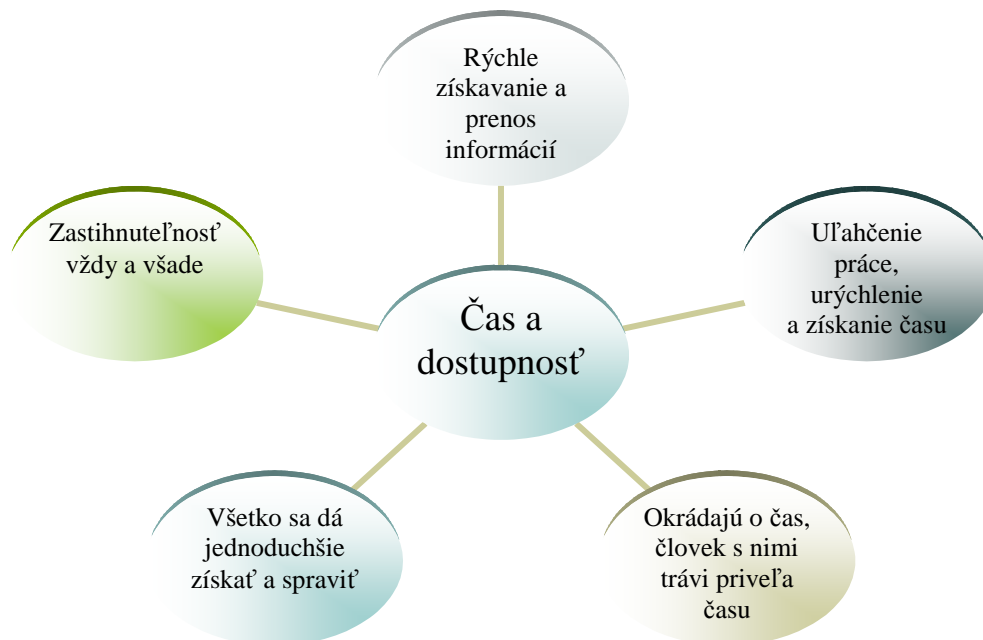
...„vieme kedykoľvek spolu komunikovať“ ...

...„telefón sme dostali aby sme... boli hneď... k zastihnutiu“ ...

...„furt musíš byť na telefóne k dispozícii, keby bolo niečo z práce treba“ ...

...„dnes chytíš telefón, zavolaš povieš že stretneme sa vtedy a vtedy a tam a tam“ ...

Obrázok č. 1 Čas a dostupnosť

Kategória 2: Pohodlnosť

Z rozhovorov, ktoré sme s účastníkmi uskutočnili sme získali ako ďalšiu kategóriu *pohodlnosť*. Pod týmto pojmom sme rozumeli všetko to, čo nám účastníci uviedli vo svojich výpovediach ako niečo, čo im zjednodušuje prácu a nemusia sa namáhať, teda niečo čo im život uľahčuje, avšak všimli sme si, že účastníci pri uvádzaní týchto technológií hovorili o nich ako o niečom, čím sa ich život stáva komfortnejším. Manuálna práca bola nahradená technológiami. Nemusia vynaložiť množstvo energie na vykonanie danej činnosti, všetka „námaha“ je prenesená na prístroje, ktoré majú k dispozícii a ktorých sa zbaviť nechcú.

Na druhej strane nájdeme u niektorých účastníkov aj vyjadrenia, v ktorých konštatujú, že človeku sa už ani nechce toľko, ako sa mu chcelo voľakedy, v týchto tvrdeniach nachádzame odvolania účastníkov na ich vyšší vek. Technológie zapríčiňujú, že ľudia hľadajú ten ľahší spôsob ako niečo vykonať, jednoduchšiu cestu, stávajú sa pasívnejšími pri výkone rôznych činností v oblasti svojho života.

..., *dneska je mikrovlnka... a v podstate je aj veľa polotovarov, takže nemusíš si tak namáhavo variť*“...

..., *tepovač, tepovali sme na kolenách a teraz sú tepovače, že dá sa vytepovať*“...

..., *dneska je veľa takých látok, že nemusíš ani žehliť*“...

..., *množstvo takých noviniek a bez toho si to už zas teraz nevie človek jako predstaviť*“...

..., *a teraz... nemusíš ani ruky strčiť do vedra*“...

..., *nemusíš chodiť každú chvíľu do mesta, do obchodu*“...

..., *je to všetko jednoduchšie, rýchlejšie ..človek sa tak nenarobí*“...

..., *..to sú veľký pomocníci... to mi uľahčuje prácu*“...

..., *proste aj vekom, že... človek je vekom, tak viac pohodlný, že tak sa všetko nechce*“...

..., *voľakedy som aj viac cvičila, plávala, chodila do prírody, teraz... podstatne viacej som pri tom počítači*“...

..., *umývačka riadu, to je aj celkom dobrá vec... šetrí čas... aspoň nemusí človek*“...

..., *dneská to máš lusknutím prsta hotové*“...

..., *všetko nahráva na diktafón a potom sa robí prepis, voľakedy sa to písalo hneď*“...

U niektorých účastníkov sme sa stretli aj s takými vyjadreniami, z ktorých nám vyplýva, že je pre nich jednoduchšie, pohodlnejšie a v podstate aj rýchlejšie vybavovať veci z pohodlia domova, nikam nemusia ísť, všetko majú „na dosah ruky“.

...„dnes sa dá aj cez internet nakupovať, objednať alebo donáškovou službou“...

...„nemusíš ísť za tým do obchodov, keď nemáš čas“...

...„nakupujem cez internet, je to také, by som povedala, že pohodlnejšie, že človek už nikam ani nemusí ísť“...

Preprava z miesta na miesto bola pôvodne uskutočňovaná chôdzou teda peši alebo autobusom. Dnes sa tento trend zmenil, auto sa stalo akoby „povinnou“ výbavou domácnosti, bez ktorej si už účastníci vedia predstaviť svoj život len ťažko. Autom je to podľa ich vyjadrení rýchlejšie a jednoduchšie. Slúži na prepravu z miesta na miesto, do obchodu, na dovolenku, do práce a iné.

...„na nákupy chodíme autom, lebo šak je to rýchlejšie a nemusí sa človek s tými taškami naťahovať“...

...„voľakedy sme na nákupy chodili peši, sme si to nosili v igelitkách a dnes autom“...

...„voľakedy igelitky, taška to bolo všetko a teraz všetko do auta, autom“...

...„na nákupy do obchodu chodíme autom“...

...„na nákupy chodíme autom, voľakedy autobus, prípadne peši sme chodili“...

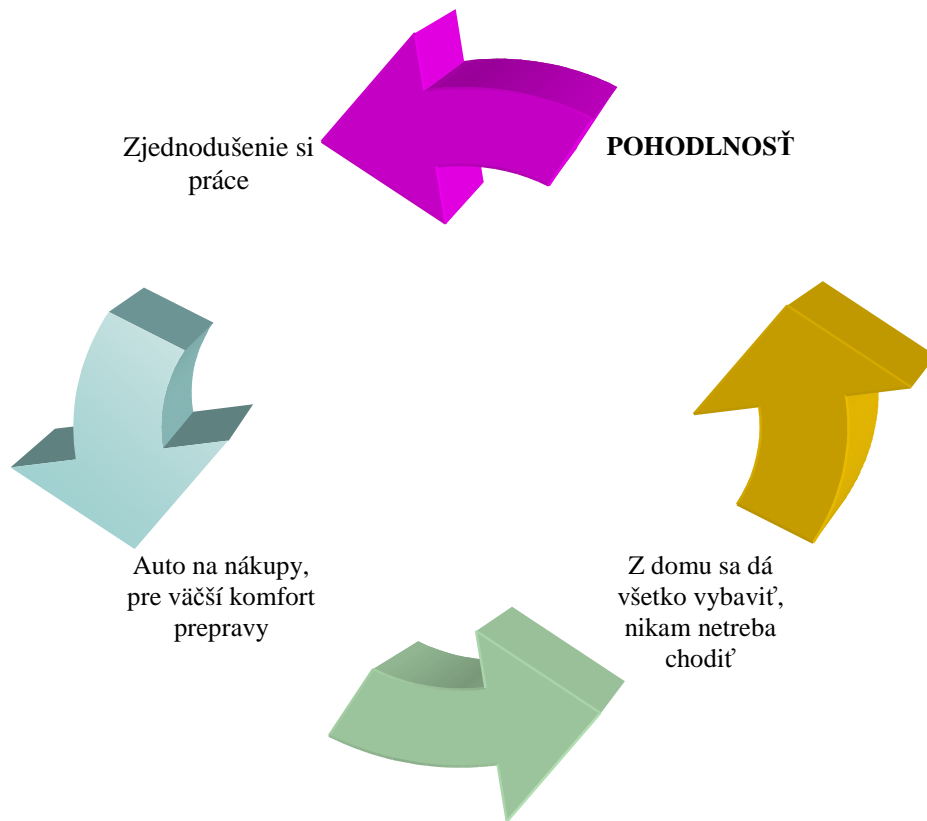
...„je to ťažšie bez auta“...

...„nosiť to predsa nebudeš taký kus, takže pohodlne autíčkom si to odvezem“...

...„voľakedy ani na dovolenku sme nechodili... A autom sa dneská dá ísť“...

Technológie teda spôsobujú pohodlnosť v živote ľudí, všetko čo sa dá si uľahčiť, zjednodušiť pomocou technológií, chôdzu a prechádzky nahradili prepravou autom, pretože je to rýchlejšie a pohodlnejšie. V tom najzjavnejšom prípade to prešlo až do takej miery, že ľudia spohodlneli natoľko, že všetko čo sa dá, čo je možné vykonať z domu, tak aj takým spôsobom vykonávajú. Vykonanie určitých úkonov z domu nevyžaduje skoro žiadnu námahu. Ako napríklad objednávanie cez internet nevyžaduje aby sa človek musel prepravovať, aby musel tráviť hodiny v obchodoch, namiesto toho si stačí sadnúť k počítaču a z pohodlia domova všetko vybaviť.

Obrázok č. 2 Pohodlnosť

Kategória 3: Kontakt

Ďalej sme pri analýze rozhovorov s účastníkmi zachytili v ich rozprávaní určité výpovede, vzťahujúce sa na situáciu ohľadne stretávania sa s priateľmi či rodinou. Hovorili o zmene, ktorá nastala ako dôsledok nedostatku času, uponáhľaným spôsobom života a priniesla zmenu v podobe toho, že sa osobný kontakt začína vytrácať, dostáva sa do úzadia, neznamená to však, že by bol odstránený celkom. Ak totižto chcú, tak si čas na stretnutie s rodinou alebo priateľmi nájdu, avšak je tento druh kontaktu menej častý ako to bolo kedysi. Dôsledkom toho, že prostredníctvom nových technológií, ako napríklad telefón, mail, skype a iné, môžu rozhovor uskutočniť kedykoľvek a kdekoľvek bez potreby priamej prítomnosti druhého aktéra rozhovoru. Komunikácia *face to face* (komunikácia tvárou v tvár, teda osobná), je teda nahrádzaná prostredníctvom nových technológií.

Ľudia sú pospájaný prostredníctvom informačných a sociálnych sietí, v ktorých môžu komunikovať s kýmkoľvek a kedykoľvek, bez ohľadu na vzdialenosť aká ich pri komunikácii delí. Oproti minulosti, kedy bolo nutnosťou k uskutočneniu komunikácie, aby boli všetky strany komunikácie (všetky komunikujúce osoby) osobne prítomné v určitom čase a na určitom mieste.

...,sme pospájaný, takže robíme na celej sieti“...

...,komunikácia bola len poštou alebo pevnými linkami alebo osobne, teraz... cez sieť, cez počítače, rôznymi technológiami, mailami ..skypami“...

..., komunikácia cez notebooky, skype ...a takéto došlo“...

Spôsob akým vybavujú účastníci jednotlivé záležitosti vo svojom živote prešli od komunikácie *face to face* ku komunikácii uskutočňovanej prostredníctvom technológií.

..., čo počítač obsahuje, dá sa tam mailovať“...

..., dneska sú mobily, mobilné telefóny, počítače, kde sú maily, dá sa skypovať, fax“...

...,Voľakedy voľný čas som mala, tak... sme sa navštevovali, stretávali“...

...,skype napríklad ... to sme voľakedy vôbec nepoznali niečo také“...

..., a teraz normálne len mobilný telefón“...

...,stačí zdvihnúť telefón a je to. To voľakedy jako nebolo, sme sa nemali ako spojiť“...

...,predtým sme ..no keď sme niečo potrebovali... sme sa stretli a porozprávali sme sa ..to bol aj ten kontakt taký bližší“...

..., voľakedy sme sa viac stretávali, šak neboli tie telefóny “...

Napriek tomu si však účastníci nášho výskumu ešte stále aj v dnešnej dobe, aj keď pomerne menej často, ako to mu bolo v „nedávnej“ minulosti, nájdu čas na uskutočnenie priameho, osobného kontaktu s priateľmi alebo rodinou, ktorý je pre nich dôležitým a znamená pre nich niečo viac.

..., tá osobná komunikácia je viac jak internet“...

...,nájde si vždycky určite aj nejaký ten čas kedy sa stretnúť s tými ľuďmi s ktorými ..sa chce stretnúť a má záujem sa stretnúť“...

...,také, že návštevy, tak to sa už až tak moc nechodí ..lebo jako už ani rodičia nie sú, že by sme sa jako tam stretli a už si zavoláme a tak“...

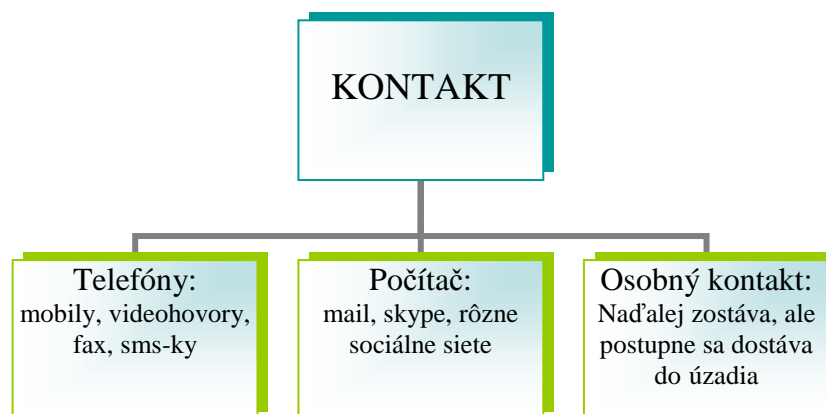
...,nájdem si čas aj na chalupu a tam sa stretávame partia a priatelia a susedia“...

...,Rodina sa už tak nestretáva, šak si zavoláme keď niečo, no všetko je to ináč dnes“...

...,ako aj ten kontakt je, ale ako tým, že máš ten telefón, tak už si zatelefonuješ, už sa nenamáhaš... chodiť až tak na návštevy“...

...,voľakedy si mala čas sa stretnúť a dnes to len prekladáš ..jako nehovorím, keď chceš tak si nájdeš čas, ale je to už preda len iné“...

Obrázok č. 3 Rozdelenie akým spôsobom prebieha kontakt v súčasnej dobe

Kategória 4: Náročnosť

Ako poslednú kategóriu v našom výskume sme zvolili kategóriu *náročnosť*. Táto kategória poukazuje na problémy, s ktorými sa účastníci výskumu stretli pri zavádzaní nových technológií do ich životov a s ktorými sa stretávajú dodnes, pri každodennom používaní nových technológií.

Spolu s uvedením technológií do života našich účastníkov sa v ich živote objavili komplikácie, ktoré museli bezodkladne riešiť. Sem patrilo a aj do dnešnej doby patrí neustále nadobúdanie nových zručností, získavanie nových poznatkov. Vznikla potreba vzdelávať sa nanovo v danej oblasti, ktorá bola aj príčinou obáv, či to všetko zvládnú, tieto obavy plynuli z rizika, že by mohli prísť o svoje zamestnanie.

...,zo začiatku to bolo veľmi náročné... som musel veľa študovať... naučiť sa prácu s počítačom,... spústu školení absolvovať, kde spústa informácií došla“...

...,lebo som vedela, že keď sa to nenaučím, tak si nenájdem prácu“...

...,tam bolo toho, že sa strašne bolo veľa učiť“...

...,na začiatku to bol strach z nového samozrejme, že či to človek zvládne“...

...,všetko sme sa museli učiť, ako to použiť a k čomu to slúži, ale tak keď to bolo treba, no ..tak sme sa museli naučiť ..inač by sme nemali robotu“...

...,sa človek musel učiť, doslova“...

...,ako museli sme sa to naučiť ..lebo však bolo to predsa len niečo nové“...

...,postupne sme sa do toho dostali“...

...,určité nejaké školenia som podstúpila“...

...,najprv sa to musíš naučiť ..a já v mojom veku ..to je zložité“...

...,čo potrebujem v práci, tak sa naučím ..lebo musím ..jednoducho musím“...

...,musela som sa ich naučiť používať... bez toho aby si ovládala tieto technológie, tak si už ani prácu nenájdeš“...

...,najprv sme sa museli naučiť ..že ako to funguje, čo treba, jak treba“...

Avšak komplikácie spojené s nadobúdaním nových zručností sú v ich prípade, ako to oni sami pociťujú spájané s ich vyšším vekom. Ako sami účastníci uvádzajú nebolo to pre nich už také jednoduché a prirovnávajú mladšie generácie k tej svojej, kde uvádzajú, že mladšie generácie s týmito technológiami vyrastajú a teda nemajú s nimi

také problémy, nemusia sa to všetko až tak učiť, sú rýchlejší. Oproti tomu, pre nich je to niečo nové, čo prišlo zrazu a kým sa stihli zorientovať, tak sa to všetko zmenilo znova.

...,v našom veku sa ťažšie učilo ako vo vašom, vy od malička keď to máte, tak Vám je to jednoduché, ale u nás to bolo zložité ..já poznám svojich rovesníkov, ktorí ešte nevedia poriadne notebook ani zapať, no“...

...,museli sme si na nové technológie zvykať, tak opatrne, pomaly ..troška už v našom veku to bolo také... zložitejšie, by som povedala, že na dva pokusy ..na prvý pokus to nešlo ...na druhý pokus minimálne.“...

...,jediný psychický problém, že tí mladí, ktorí voľakedy nevedeli toľko, zrazu príde mladí, učí sa tak jak ja a je trošku rýchlejší v tom, v tom majú tú výhodu a čím je človek starší, tak tým je to problematickejšie aby držal krok s tými novými, ktorí prichádzajú“...

Ďalším problémom je v prípade našich účastníkov veľká rozmanitosť výrobkov na trhu s technológiami, ktorá je pre nich nezaujímavá a často krát strácajú prehľad. To, čo potrebujú, nie sú veci komplikované, ale čo „najjednoduchšie“, tak aby ich vedeli ovládať a nemuseli sa ich učiť náročne ovládať. Niektoré technologické novinky považujú dokonca už za zbytočnosti.

...,neviem to ani pomenovať všetko lebo, keď niečo prečítam v časopise, pozriem, tak nemám šajnu, že čo to je, na čo sa to používa a také“...

...,načo mne je v telefóne rádio, načo mne je v telefóne spústa ďalších vecí“...

...,to je zbytočne hovorím, nech slúžia veci tomu, čomu majú slúžiť“...

...,hociktoré zariadenie má dvadsať funkcií a nakoniec ..na 90% každý využíva 3-4 funkcie“...

...,ja sa naučím len to, čo treba... čo proste potrebujem sa naučím“...

...,milión funkcií a k ničomu... a potom sa k tej funkcii, ktorú nakoniec potrebujem ani neviem dostať“...

Rýchlosť akou sa nové technológie vymieňajú je pre nich nezaujímavá, niekedy strácajú prehľad v tom, čo je aktuálne nové, posun ktorý sa v tejto sfére uskutočňuje je veľmi rýchly.

...„strašne rýchlo to ide dopredu, oproti tomu, ..človek nestačí vnímať“ ...

...„samozrejme, že ten nábeh, keď človek niečo 10 rokov robí a vie to a zrazu príde to úplne zahodiť preč a príde nové“ ...

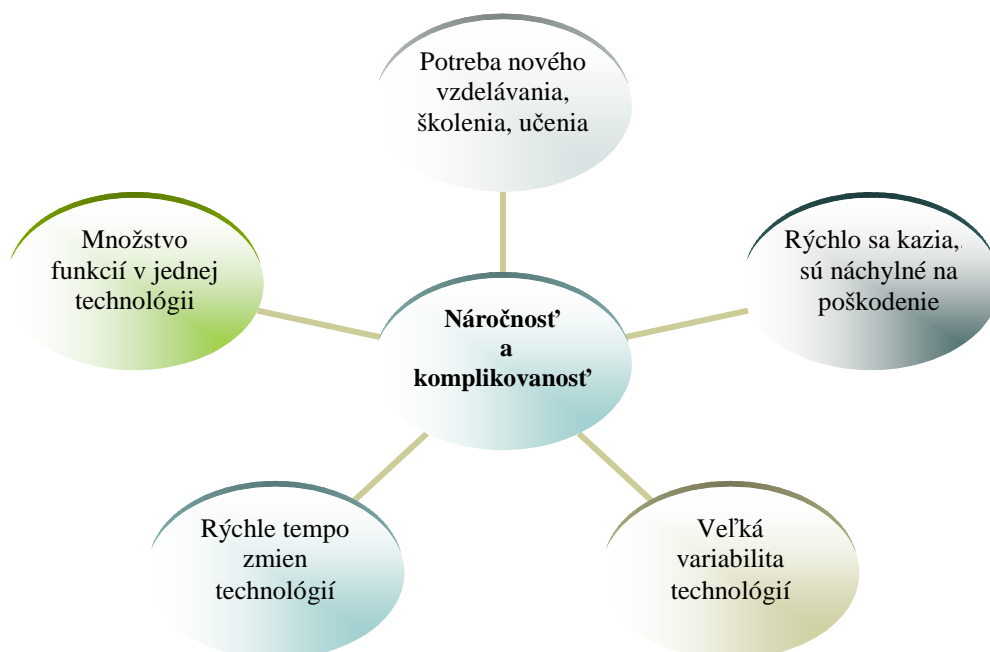
...„zrazu prišlo všetko naraz hŕbŕ a obrovskou rýchlosťou, dovtedy nebol zvyknutý, že... zo dňa na deň príde niečo iného, že to sa zahodí a zobere sa nové,... teraz to prichádza jedno za druhým, takže už si zvyká“ ...

U dvoch účastníkov sme sa stretli aj s názorom, v ktorom hovoria o životnosti nových výrobkov, ktoré sa rýchlejšie kazia v porovnaní s tými, čo boli kedysi.

...„tá nová technológia sa aj viacej kazí ..ja neviem jak to vyrábajú, ale furt je niečo, čo sa pokazí ..prestane fungovať“ ...

...„voľakedy boli dlho spotrebiče, sme mali chladničku 20 rokov, bola dobrá, dneska sa pokazí a kúpiš novú lebo sa neoplatí platiť za opravu v podstate ..je to drahé, že si kúpiš radšej nové“ ...

Obrázok č. 4 Z čoho vyplýva komplikovanosť a náročnosť nových technológií

6 Záver

Úlohou našej práce bolo priniesť náhľad na nami vybrané faktory sociálnej zmeny a u jedného z nich uskutočniť empirický výskum. My sme si zvolili ako faktory sociálnej zmeny, ktoré sme sa rozhodli opísať tri faktory a to konkrétne technológie, ekonomiku a kultúru. Tieto tri faktory sú vzájomne poprepletávané a navzájom spolu spolupôsobia. Ako primárny faktor sociálnej zmeny rezonuje v našej práci technológia, ktorej sme sa venovali aj v empirickej časti našej práce.

Na začiatku práce sme sa zaoberali vysvetlením pojmov ako sociálna zmena, vzory sociálnej zmeny, oblasti sociálnej zmeny, pretože všetky tieto jednotlivé časti do seba zapadajú a bez ich, čo i len stručného vysvetlenia si osobne myslím, by nemalo zmysel pokračovať vo vysvetľovaní faktorov sociálnej zmeny ako takých.

V práci sme sa teda venovali hlavne faktoru technológií ako faktoru sociálnej zmeny. Tento faktor nás zaujal hneď od začiatku a to z dôvodu rýchleho rozvoja už od svojho nástupu v 18. a 19. storočí. Technológie, ktoré majú za následok rôzne zmeny v rôznych oblastiach spoločenského života. Konkrétne sme sa v práci venovali pôsobeniu tohto faktora na modernú spoločnosť, na rodinu, spomenuli sme aj dopad technológií na vývoj jedinca, zaoberali sme sa aké zmeny spôsobil nástup technológií na pracovisku. Technológie, ako sa nám podarilo zistiť aj z nášho výskumu spôsobujú v živote ľudí postupné zmeny, ktorým sa ľudia prispôbujú. Menia postupne spôsob svojho konania, svojej práce, svojho života.

Všetko sa vďaka technológiám stáva dostupnejším, rýchlejším, jednoduchším. Jednoduchšie a rýchlejšie vyhľadávanie informácií prostredníctvom internetu, dostupnejšie informácie, možnosť kedykoľvek komunikovať bez osobnej prítomnosti, prostredníctvom nových technológií, to všetko sú zmeny, ktoré sa udiali za posledných pár rokov. Avšak nie je všetko len také „dokonalé“, na druhej strane majú technológie aj negatívny dopad na život spoločnosti. Komunikácia face to face sa pomaly začína vytrácať zo života a je nahrádzaná komunikáciou uskutočňovanou prostredníctvom telefónov, skypu, mailu, prostredníctvom sociálnych sietí. Ľudia sa stávajú pohodlnejšími, pretože všetko, čo sa dá uľahčiť, tak si uľahčia pomocou nových technológií. Ochota investovať do nových technológií za cenu získania komfortnejšieho života. Vybavenosť domácností bielou a čiernou technikou má stúpajúcu tendenciu. Pomaly, ale iste sa človek stáva jedincom žijúcim vo svojom vlastnom svete, kde jediné

čo potrebuje k prežitiu sú technológie, ktoré mu pomáhajú udržiavať kontakt s okolím. Nové technológie so sebou prinášajú aj nové požiadavky na zručnosti, je potreba ovládať určité základy, ako napríklad ovládanie počítača, ktorý sa stal súčasťou pracovného inventáru a bez znalostí na jeho ovládanie dochádza k ťažkostiam pri hľadaní si zamestnania. Potreba neustáleho vzdelávania sa, získavania nových informácií, to všetko sa spája s nástupom nových technológií, ktoré majú život uľahčiť.

Vzhľadom k faktu, že nami uskutočnený výskum bol vykonaný kvalitatívnou stratégiou je možnosť zovšeobecniť jeho výsledky na celú populáciu ľudí vo veku nad 50 rokov len ťažko. Avšak domnievame sa, že získané dáta nám poskytujú odpoveď na hlavnú výskumnú otázku, ktorou bolo zistiť, aký dopad má nástup technológií v živote ľudí nad 50 rokov a poukázať na tieto zmeny.

Ekonomiku ako faktor sme si vybrali pre jej spojitosť s technológiami, ktorá je znateľná. Spôsobuje v spoločnosti zmeny cez rôzne krízy, cez svoje transformácie, prostredníctvom oligopolov a mnohými inými spôsobmi pôsobenia vyvoláva zmeny v spoločnosti, je veľmi dôležitým faktorom, ktorý pôsobí na zmeny v spoločnosti. Dôsledkom pôsobenia technológií na ekonomiku je napríklad aj zmena v organizácii práce, zmena spôsobu výroby a predaja.

Ako poslednému faktoru v našej práci sme sa venovali kultúre ako faktoru sociálnej zmeny. Kultúra svojím pôsobením ovplyvňuje, či a ako budú nové technológie prijaté. Kultúra v sebe zahŕňa hodnotové orientácie, ktoré spôsobujú práve túto zmienenú podmienku prijatia alebo odmietnutia technológií.

Domnievame sa, že je možné túto prácu využiť pre ďalšie výskumy týkajúce sa zmeny, ako akýsi podklad pre hlbšiu analýzu, na hlbšie zameranie sa na problematiku zmien v spoločnosti, ktoré spôsobujú technológie ako faktor sociálnej zmeny. Zaujímavým by sa mohlo stať porovnanie analýz rozdielneho vnímania pôsobenia technológií na zmeny v spoločnosti, ako zmeny vníma staršia generácia, ako zmeny vníma mladšia generácia, o ktorej sa účastníci nášho výskumu zmienili, že podľa ich názoru nemá také problémy s technológiami a že s technológiami v podstate vyrastá. Respektíve samotný výskum vplyvu technológií na život mladšej generácie a snaha o zachytenie ich pohľadu na súčasný život ovplyvnený novými výdobytkami doby.

Použitá literatura:

1. BARMAN, Zygmunt. 1995. In: ŚWIĄTKIEWICZ, Wojciech. 2006. *Rodina na ceste ku kríze hodnôt*. 2006. In: ONDREJKOVIČ, Peter a kolektív. 2006. *Rodina v novom miléniu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN: 80-8050-982-4.
2. BAUMAN, Zygmunt. 2004. *Individualizovaná spoločnosť*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, [cit. 2011-03-16]. ISBN: 80-204-1195-X.
3. BAUMAN, Zygmund. 2006. *Úvahy o postmoderní době*. 1. vyd. Praha: SLON. 2006, [cit. 2011-04-02]. ISBN: 80-86429-11-3.
4. BEDNÁRIK, Rastislav. 2006. *Zmeny v báze ekonomiky rodiny na Slovensku*. 2006, [cit. 2011-02-21]. In: ONDREJKOVIČ, Peter a kolektív. 2006. *Rodina v novom miléniu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN: 80-8050-982-4.
5. BELL, Daniel. 1999. *Kultúrni rozpory kapitalizmu*. Praha: SLON, 1999. ISBN: 80-85850-84-2. Podľa: ŠUBRT, Jiří. 2008. *Koncepcie sociálnej zmeny v pojetí Daniella Bella*. 2008. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1.
6. BOUDON, Raymond – BESNARD, Phillipe – CHERKAOUI, Mohamed – LÉCUYER, Bernard-Pierre. 2004. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN: 80-244-0735-3.
7. BUNČÁK, Ján. 2002. *Nad niektorými otázkami teórie modernizácie*. In: Sociológia, roč. 34, 2002, č. 2, s. 99-116.
8. BYSTRICKÝ, Jiří. 2008. *Sociální realita jako softwarová realita (Baudrillard – Virilio)*, 2008. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1.
9. COLLINS, Randal. 1975. *Conflict Theory: Toward an Explanatory Science*. New York: Academic press. 1975. ISBN: 0121813509. In: THOMPSON, Keneth. 2004. *Klíčové citace v sociologii*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN: 80-85947-68-4.
10. CRESWELL, John W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. 1. vyd. California: Sage Publications, 1998. ISBN: 9780761901433, [cit. 2011-04-17]. In: HENDL, Ján. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.

11. DISMAN, Miroslav. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Průručka pro uživatele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993, [cit. 2011-04-16]. ISBN: 80-7066-822-9.
12. DURKHEIM, Émile. 2004. *Společenská dělba práce*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, [cit. 2011-04-18]. ISBN: 80-7325-041-1.
13. DŽAMBAZOVIČ, Roman. 2003. *Rodina a demografický vývoj*. In: SOPÓCI, Ján a kolektív. 2003. *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*. 1.vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. ISBN: 80-223-1732-2.
14. FUKUYAMA, Francis. 2005. *Velký rozvrat. Ludská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku*. 1. vyd. Bratislava: AGORA, 2005. ISBN: 80-969394-1-6.
15. GAVORA, Peter. 2007. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. ISBN: 978-80-223-2317-8.
16. GIDDENS, Anthony. 2003. *Důsledky modernity*. 2. vyd. Praha: SLON, 2003. [cit. 2011-03-21]. ISBN 80-86429-15-6.
17. GLADWELL, Malcolm. 2008. *Bod zlomu. O malých příčinách s velkými následky*. 3. vyd. Praha: Dokořán, 2008. ISBN: 978-80-7363-199-4.
18. HABER, Lesław H. 2009. *Codziennosć poprzez internet – w kierunku socjologii stosowanej*. In: SLANY, Krystyna – SERĘGI, Zygmunt. 2009. *Sprostacé zmianom. Szicke o powinnościach współczesnej socjologii*. 1. vyd. Kraków: NOMOS, 2009. ISBN: 978-83-60490-93-8.
19. HENDL, Ján. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.
20. HOLTON, Robert. 2006. *Globalizácia*. In: HARRINGTON, Austin a kolektív. 2006. *Moderní sociální teorie*. 1. vyd. Praha: Portál. 2006, [cit. 2011-01-27]. ISBN: 80-7367-093-3.
21. CHORVÁT, Ivan. 2001. *Hodnota náboženstva a kultúrna zmena na prelome milénií*. [cit. 2011-03-27]. In: Sociológia, roč. 33, 2001, č. 1, s. 123-126.
22. JANDOUREK, Jan. 2001. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, [cit. 2011-03-30]. ISBN: 80-7178-535-0.
23. JOHNSON, Allan G. 2000. *The Blackwell Dictionary of Sociology: a user's guide to sociological language*. 2. vyd. UK: Oxford, 2000, [cit. 2011-01-20]. ISBN: 0-631-21681-2. Dostupné na internete:

http://books.google.com/books?id=V1kiW7x6J1MC&printsec=frontcover&dq=blackwell&hl=sk&ei=TLVqTc3bGdSF5AaxvpnfCQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCgQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

24. KATUŠČÁK, Dušan. 2008. *Ako písať vysokoškolské a kvalifikačné práce*. 2. vyd. Bratislava : Enigma, 2008. ISBN 80-89132-45-4.
25. KAUFMANN, Jean-Claude. 2010. *Chápající rozhovor*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010. ISBN: 978-80-7419-033-9.
26. KELLER, Jan. 2005. *Dějiny klasické sociologie*. 2. vyd. Praha: SLON, 2005, [cit. 2011-03-11]. ISBN: 80-86429-52-0.
27. KELLER, Jan. 2007. *Teorie modernizace*. 1. vyd. Praha: SLON, 2007. ISBN: 978_80-86429-66-3.
28. LIN, A. Carolyn – ATKIN, J. David. 2007. *Communication technology and social change: theory and implications*. 1. vyd. USA: Lawrence Erlbaum Associates, 2007. ISBN: 0-8058-5613-7. Dostupné na internete: http://books.google.com/books?id=nd8SYpAWacwC&printsec=frontcover&dq=technologie+as+social+change&hl=sk&ei=rMNqTZ-BBMeS4ga4konfCQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCgQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
29. MALIA, Martin. 2009. *Lokomotivy dějin. Revoluce a utváření moderního světa*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, [cit. 2011-03-26]. ISBN: 978-80-7325-194-9.
30. MARTUCCELLI, Danilo. 2008. *Sociologie modernity. Itinerář 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. [cit. 2011-02-12]. ISBN: 978-80-7325-145-1.
31. MERTON, Robert King. 2000. *Studie ze sociologické teorie*. 1. vyd. Praha: SLON, 2000, [cit. 2011-03-09]. ISBN: 80-85850-92-3.
32. MONTOUSSÉ, Marc – RENOUEAU, Gilles. 2005. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, [cit. 2011-03-01]. ISBN: 80-7178-976-3.
33. MORAWSKI, Witold. 2005. *Ekonomická sociologie*. 1. vyd. Praha: SLON, 2005, [cit. 2011-04-13]. ISBN: 80-86429-43-1.
34. MUCHA, Janusz. 2008. *Dynamika nauk ścisłych i technicznych w rozumieniu ich reprezentantów*. [cit. 2011-04-15]. In: SLANY, Krystyna – SERĘGI, Zygmunt. 2009. *Sprostac̄ zmianom. Szic̄ke o powinnościach współczesnej socjologii*. 1. vyd. Kraków: NOMOS, 2009. ISBN: 978-83-60490-93-8.

35. MÜLLER, Karel. 2002. *Industriální zdroje, ekonomický růst a sociální změna*. 1. vyd. Praha: SLON, 2002. [cit. 2011-04-17]. ISBN: 80-86429-07-5.
36. NOVOTNÝ, Lukáš. 2009. *Ralf Dahrendorf*. 2009. In: Sociologický časopis, roč. 45, 2009, č. 5, s. 1094-1095.
37. ONDREJKOVIČ, Peter – MAJERČÍKOVÁ, Jana. 2006. *Spoločenské zmeny a rodina*. [cit. 2011-02-20]. In: ONDREJKOVIČ, Peter a kolektív. 2006. *Rodina v novom miléniu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN: 80-8050-982-4. (a)
38. ONDREJKOVIČ, Peter. 2006. *Úvod do metodológie sociálnych vied*. 2. vyd. Bratislava: Regent, 2006. ISBN: 80-88904-44-7. (b)
39. PAŠIAK, Ján. 2009. *Priestor a čas v optike sociológie*. 2009, [cit. 2011-04-02] In: Sociologia, roč. 41, 2009, č. 4, s. 285-303.
40. REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN: 978-80-247-3006-6.
41. SAK, Peter. 2006. *Rodina a žena – příčina a důsledek společenské změny*. [cit. 2011-03-02]. In: ONDREJKOVIČ, Peter a kolektív. 2006. *Rodina v novom miléniu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN: 80-8050-982-4.
42. SILVERMAN, David. 2005. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar, 2005. ISBN: 80-551-0904-4.
43. SOPÓCI, Ján. 2000. *Sociálne inštitúcie a sociálna zmena*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2000. [cit. 2011-01-23]. ISBN: 80-223-1483-0.
44. SOPÓCI, Ján a kolektív. 2003. *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. ISBN: 80-223-1732-2.
45. SOPÓCI, Ján. 2007. *Teórie sociálnej zmeny*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. ISBN: 978-80-223-2321-5.
46. STRAUSS, Anselm – CORBINOVÁ, Juliet. 1999. *Základy kvalitatívneho výskumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN: 80-85834-60-X.
47. SUŠA, Oleg. 2010. *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti. Diagnóza a analýza*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2010. [cit. 2011-01-10]. ISBN: 978-80-7007-9.
48. SVATONĚ, Ondřej. 2008. *Proměny konceptu práce v soudobých sociologických teoriích*. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1.

49. ŚWIĄTKIEWICZ, Wojciech. 2006. *Rodina na ceste ku kríze hodnôt*. [cit. 2011-03-20]. In: ONDREJKOVIČ, Peter a kolektív. 2006. *Rodina v novom miléniu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN: 80-8050-982-4.
50. SZCZEPAŃSKI, Jan. 1967. *Sociológia. Vývin problematiky a metód*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967.
51. SZTOMPKA, Piotr. 2003. *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. 1. vyd. Kraków: Znak, 2003. ISBN: 83-240-0218-9.
52. ŠRUBAŘ, Ilja. 2001. *Longue durée, cyklicita a sociální transformace*. [cit. 2011-01-14]. In: Sociologický časopis, roč. 37, 2001, č. 2, s. 149-159.
53. ŠŤASTNÝ, Zdenek – FALŤAN, Lubomír. 1999. *Dynamika ekonomických zmien v malých mestských sídlach. (Pohľad občanov a ekonomickej elity sídla.)*. [cit. 2011-03-28]. In: Sociológia, roč. 31, 1999, č. 2, s. 187-198.
54. ŠUBRT, Jiří. 2007. *Postparsonsovské teorie sociálních systémov*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2007. [cit. 2011-02-08] ISBN: 978-80-246-1368-0.
55. ŠUBRT, Jiří. 2008. „Dialog mezi hluchými“? *K problematice vztah sociologie a historie*. [cit. 2011-02-01] In: Sociologický časopis, roč. 44 , 2008, č. 5 , s. 969-988. (a)
56. ŠUBRT, Jiří. 2008. *Koncepce sociální změny v pojetí Daniella Bella*. [cit. 2011-01-17]. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1. (b)
57. TOTH, Daniel. 2005. *Niklas Luhmann: Die Religion der Gesellschaft*. In: Sociologický časopis, roč. 41, 2005, č. 1, s. 187.
58. URBAN, Lukáš. 2008. *Globalizace*. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1.
59. VÁNĚ, Ján. 2008. *Postmoderna – předsudky, pomluvy, nedorozumění aneb pokus o typologii*. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1.
60. VESELÝ, Arnošt. 2008. *Společnost vědění*. In: ŠUBRT, Jiří a kolektív. 2008. *Soudobá sociologie III*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 2008. ISBN: 978-80-246-1486-1.
61. ZAPLETAL, Bedřich – MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. 2002. *Přehled vybrané sociologické problematiky*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. 2002. ISBN: 80-7042-207-6.

Internetové zdroje:

62. ČEKOVSÁ, Daniela. 2009. *Technické vybavenie Slovenských domácností*. 2009, [cit. 2011-02-26]. [s. 1.], eTrend.sk. Dostupné na: <http://technologie.etrend.sk/technologie/technicke-vybavenie-slovenskych-domacnosti.html>
63. <http://ii.fmph.uniba.sk/~filit/fvz/zmena.html> [cit. 2010-12-29]
64. <http://www.sociologyguide.com/social-change/factors-of-change.php>
65. KRÁTKY, Ján. *Vplyv informačných technológií na ľudstvo*. [s. 1.], [cit. 2011-03-12]. Dostupné na: www.infovek.sk/predmety/inform/materialy/sprace/vplyvit.doc
66. LABANT, Ján. 2008. *Ovplyvňujú technológie náš vývoj?* 2008. [s. 1.]. itnews.sk. Dostupné na: <http://www.itnews.sk/spravy/technologie/2008-10-30/c82993-ovplyvnuju-technologie-nas-vyvoj>
67. [S. n.] 2008. *Slováci majú radi technologické novinky*. 2008. [s. 1.], [cit. 2011-03-02]. Dostupné na: <http://mobil.sme.sk/c/4190099/slovaci-maju-radi-technologicke-novinky.html>
68. [S. n.] 2010. *Konkurenčnou výhodou na trhu práce je ovládanie technológií*. 2010, [cit. 2011-03-19]. [s. 1.]. Dostupné na: http://www.microsoft.com/slovakia/mic/ts/2010/20100302_news2.aspx
69. [S. n.] 2010. *Počítač má doma 72,2% slovenských domácností*. 2010. [s. 1.]. itnews.sk. Dostupné na: <http://www.itnews.sk/spravy/prieskumy/2010-11-16/c136831-pocitac-ma-doma-722-slovenskych-domacnosti>
70. [S. n.] *Technológie na pracovisku - požehnanie alebo prekliatie?* [s. 1.]. Dostupné na: <http://www.messaggiamo.com/sk/career/20935-technology-in-the-workplace-boon-or-curse.html>